

DE
MILITAIRE SPECTATOR.

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

Ist die Ehre die grösste Belohnung die der Staat ertheilen kann, so gebührt sie dem Kriegstande.

V. D. DECKEN.

HOOFD-REDACTEUR

J. C. van Rijnveld.

DERTIENDE DEEL.

JULIJ 1844. — No. 1.

BREDA,
BROESE & COMP.
1844.

*De ondergetekende verklaart dat
dit Tijdschrift los kunnen
is gedrukt en door hem werd
bevestigd. —
Breda, 12 Aug 1844.
Broese & Comp.*

DE
MILITAIRSPECTATOR.

TIJDSCHRIFT

HOOFDREDACTEUR

J. C. van Zijl

DERDE DEEL

JULIJ 1844 - N. 1.

BRUDA
BROUZE & COMP.

1844

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden *prachtig* aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Majoor der artillerie, VAN RIJNEVELD, te Nijmegen, met het opschrift: *voor den Militairen Spectator*. Voor oorspronkelijke opstellen kan een vastgesteld honorarium gevorderd worden, te ontvangen bij de Uitgevers, na de verschijning van het 6de en 12de nummer. Het verlangen daartoe moet kenbaar gemaakt worden bij de inzending der opstellen.

Militärische Briefe

EINES

VERSTORBENEN

AN

SEINE NOG LEBENDEN FREUNDE (1).

Onder dezen titel verscheen, te Adorf in het jaar 1841, het eerste gedeelte van een werk, dat geroepen scheen om dadelijk eenen grooten opgang te maken onder allen die zich met krijgswetenschappelijke studiën bezighielden. In het jaar 1843 verscheen de tweede verzameling, die met niet minder belangstelling werd ontvangen, en alzoo de derde verzameling weder met ongeduld doet verbeiden. De historisch-critische en in echt humoristischen stijl bearbeide inhoud was ook wèl geschikt om die belangstelling te wettigen, dewijl men hier het spreekwoord, « dat men den leeuw aan de klauwen kan herkennen, » op den onbekenden schrijver kon toepassen. Met reden was dan ook de nieuwsgierigheid in Duitschland zeer opgewekt geworden om den naam des schrijvers te kennen, wiens pen, blijkbaar genoeg, moest bestuurd zijn geworden door veelomvattende kennis en eene zeer rijpe ondervinding. Hoe meer men daarnaar zocht, des te meer scheen hij zich *incognito* te houden, waardoor het vermoeden versterkt werd, dat het een hooggeplaatst persoon, welligt een der Duitsche vorsten was, aan wien de praktijk van het krijgswezen niet vreemd moest zijn. Er bestaan gegronde redenen, om te gelooven dat dit laatste vermoeden juist is; maar, hoezeer ook wij den naam des schrijvers van oor tot oor hebben hooren mompelen, achten wij ons echter niet gerechtigd, zijn *incognito* te onthullen.

De tot nu verschenen brieven, hebben wij met des te meer belangstelling gelezen en herlezen, omdat wij er eene

(1) Het vervolg van *Licht en Schaduw* zal in n°. 2 of 3 van dezen jaargang weder aangevangen en dan geregeld voortgezet worden.

wegslepene, zeer behaaglijke en duidelijke voorstelling in aantreffen van de grondbeginselen, welke de door ons hoogvereerde VON CLAUSEWITZ, op eene meer afgetrokkene en voor velen duistere wijze ontwikkeld heeft.

Op de wijze, zooals JOMINI den geest van NAPOLEON voor den regterstoel van CESAR, EUGENIUS, FREDERIK II, enz. daagt en zich laat regtvaardigen, brengt de schrijver van het aangehaalde werk, VON CLAUSEWITZ op den *Olymp*, in aanraking met de Goden der fabelleer, en met alle groote krijgskundigen die hem waren voorafgegaan in het rijk der afgestorvenen. De inkleeding van de te bearbeiden stoffe kon zoodoende humoristisch geschieden, terwijl de geestige schrijver op die wijze aan zijnen critischen luim den vrijen teugel kon vieren. Ruimschoots heeft hij daarvan partij getrokken, en JUPITER heeft hij meug bliksemschicht ontleend, om die te rigten tegen de groote heeren die nog dwalen in het aard-sche tranendal.

Wij vonden het, om deze en gene redenen, niet ondoelmatig voor die onzer lezers welke dit werk nog niet kennen, enkele dezer brieven, in onze kolommen vertaald over te nemen, om den aard en de strekking van deze hoogstbelangrijke lettervrucht, meer algemeen bij onze Nederlandsche militairen bekend te maken. En om onze lezers op een standpunt te stellen, waarvan zij de inkleeding des werks goed kunnen overzien, dienden wij den *eersten brief* wèl te doen voorafgaan, als vermeldende de eerste reis-etappe van den, aan de gevolgen der cholera, overleden generaal VON CLAUSEWITZ, naar het verblijf van God JUPIJN. Voor het vervolg zullen wij ons bepalen tot de overname van die brieven, die de meeste bewijzen van het kernachtig vernuft des schrijvers dragen, waardoor wij van tijd tot tijd eene aangename afwisseling kunnen geven aan de door ons te leveren stoffe voor dezen jaargang.

EERSTE BRIEF.

Olympus, den 24 Januarij 1832.

Afreis naar den Olympus. — Quarantaine. — Waterkuur-Instelling en dampbad aan de Noordpool. — Aankomst op den Olympus en voorstelling aan JUPITER door SCHARNHORNST. — Welke taak den overledene opgelegd wordt. — Hoe FREDERIK de Groote hem ontrant en beoordeelt. — Eigenaardig kenmerk van FREDERIK's krijgswet. — Zamenkomst met SEYDLITZ. — Beroep bij TURKNE; over diens verdediging van den Boven-Rijn in den veldtocht van 1075. — GUSTAAF ADOLF; zijne denkbeelden over wijsgeerige krijgswet. — Akademie van krijgswetenschappen op den Olympus; hare strekking.

Hier verblijf ik nu, mijn waarde vriend, wel is waar, ver van u en van alle vrienden die mij kenden en verstonden, maar toch in den geest nader bij u dan weleer. Snel en ligt toch dringt mijn blik de onafmetelijke ruimte door, welke mij thans van u scheidt; het rusteloos streeven der aardbewoners vertoon't zich aan mij als een groot drama; en zoo eigenaardig zijn mijne betrekkingen tot hen, dat ik menigeen dikwijls met luider stemme zou willen toeroepen: «Vriend! keer terug; gij zijt op den valschen weg, gij verkeert in eene verderfelijke dwaling;» maar mijne stem zou tot zijn oor niet doordringen, en zoo moet ik dan wel toelaten wat ik niet in staat ben te verhinderen. Maar stel u hiernaar nu de kwelling der valsche profeten voor, die in hunne duistere wijsheid de menschen poogden te overreden: «Zoo en niet anders moet men denken en handelen; alle andere denk- en handelwijzen zijn verkeerd.» Thans zien zij met eigene oogen, hoe de goedgeeloovige leerlingen door hunne dwaalleer in 't verderf gestort worden, en kunnen zij hen toch niet meer daarvan terughouden; ja, wat nog erger is, zij overzien de gansche reeks van nadeelige gevolgen, en iedere valsche oordeelvelling, waarop zij zich vroeger verhieven als was zij hun een zegekrans, wordt hun thans een doorn in het vleesch. — Zoo worden hier zoowel de slechte als de goede werken beloond, en de begrippen van waarheid en gerechtigheid eerst hier volkomen gelouterd.

Wij afgestorvenen, gelijk de aardbewoners ons gelieven te noemen, leiden, gelijk gij ziet, een geheel bespiegelend leven, maar niet allen brengen den tijd door in het *dolce far niente*. Ook is mij in vertrouwen medegedeeld, dat er nog veel verandering in onzen toestand moet komen, alvorens wij waardig geacht worden door de hemelpoort de verblijven van eeuwige gelukzaligheid binnen te gaan; ja men wil, dat somwijlen zelfs de een of ander veroordeeld wordt, om zijne aardsche loopbaan nog eenmaal af te leggen, 't geen altijd voor een soort van gunstbewijs te houden is, als men niet alleen op het tegenwoordige let, maar ook de toekomst op het oog houdt. Dergelijke olympische kreeftgangers wor-

den echter vooraf rijkelijk uit den Lethestroom gedrenkt, opdat zij niet onbescheiden uit de school zouden klappen. De geschiedenis der zielsverhuizing is dus niet geheel en al van grond ontbloot. Nu zult gij zeker daartegen inbrengen, dat als het den overledenen vergund is met de aardbewoners in briefwisseling te treden, de olympische geheimen toch even gemakkelijk kunnen verraden worden; maar, voor eerst, moet gij weten, dat deze vrijheid slechts bij uitzondering verleend wordt, en ten anderen bestaat er voor dergelijke brieven ook een geheime censuur, zoodat alle onbescheiden mededeelingen terstond onleesbaar worden. Ik kan alzo zelf niet naauwkeurig weten, of al hetgeen ik u achtervolgelyk denk mede te deelen, ook altijd voor u leesbaar zal blijven, en moet dat aan het goed geluk overlaten.

In de eerste plaats moet ik u verhalen, hoe ik herwaarts gekomen ben, en wat mij sedert mijne komst op den Olympus wedervaren is.

Ik deed de reis met een nieuw uitgevonden luchtstoomschip, welks constructie en machinerie ik niet durf mededeelen, dewijl JUPITER reeds aan eene chronische oogontsteking lijdt, door den veelvuldigen stoomdamp, die thans op aarde gemaakt wordt, derhalve in een' kwaden luim is, en door JUNO, die den rook nog minder verdragen kan, onophoudelyk wordt gesmeekt, om aan het stoommachinewezen toch spoedig paal en perk te stellen. Daar de invloed der goede JUNO op haren gemaal al meer en meer verzwakt, heeft zij zelfs met NEPTUNUS en PLUTO een bondgenootschap tegen de nieuwe stoomindustrie aangegaan, en het zou aan den vereenigden toleg van dit triumvirat onbetwistbaar gelukt zijn den ligt te overreden JUPITER tot een *veto* te bewegen, hadden MINERVA, MARS en MERCURIUS niet in eenen tegenovergestelden geest zamengespannen en de vrijheid der industriële ontwikkeling krachtig in hunne bescherming genomen. De op den stoom gebouwde moderne actie-maatschappijen kunnen zich dus nog voorloopig geruststellen.

Mijne lot- en reisgenooten hoopten langs den kortsten weg naar den Olympus te stoomen, maar toen wij den Kaukasus genaderd waren, kwam een groote adelaar als estafette aan boord, en bragt het bevel over, dat alle aan de cholera gestorvenen aan de Noordpool moesten afgezet worden en aldaar quarantaine houden. Dat was eene schrap door onze rekening. Oogenblikkelijk werd de steven noordwaarts gewend, en binnen weinige uren waren wij ter plaatse onzer voorloopige bestemming.

Stel u echter mijne innige bezorgdheid voor, toen ESCULAAP naar ons toekwam, en met een echt doktorsgelaat en

houding verklaarde, dat de cholera niet besmettelijk was, maar, even als andere ziekten, door koud water en heete dampbaden kon genezen worden, en dat onze meeste geneesheeren weetnieten waren. Het eerste had ik wel gewenscht eerder te weten, doch aan het laatste heb ik zelden getwijfeld; immers de empirische bemoeijingen van zeer vele geneeskundigen bestaat slechts dáárin, dat zij op een ligchaam, waarvan zij zeer weinig weten, andere lichamen, artseneijen, appliceren, welke zij nog minder kennen. Hoe kan daaruit wat goeds voortkomen? De nieuwe geneesleer, Homöopathie genoemd, volgt wel eenen meer rationelen weg, en mag voor eenen belangrijken stap voorwaarts gehouden worden, maar zij is op dit oogenblik nog te eenzijdig.

Nu ging ESCULAAP, op hoogen last, terstond tot mijne zuivering over. Een half dozijn flinke knapen grepen mij zonder veel omslag aan, wikkelden mij in wollen dekens, maakten aan de noordpool eene opening in het ijs, en deden mij eenige uren lang de weldaden eener verfrissing door en door gevoelen. Hierop werd ik op een ijzeren rooster gelegd, waaronder een kolenvuur brandde, 't welk spoedig weder eenige warmte in mijne verstramde leden bragt. Om echter de genezing volkomen en eene wederinstorting onmogelijk te maken, moest ik nog eenige centenaars gepulveriseerd ijs doorslikken. Nadat de kunstig verwekte strijd tuschen hitte en koude in mij uitgewoed had, gevoelde ik mij als nieuw geboren, gebruikte met grooten eetlust een stevig ontbijt, beklom toen weder het luchtschip, voer naar den Olympus, en snelde onverwijld naar de poorten van het paleis door JUPITER bewoond, om mijne aankomst bij hem te melden.

Vooralsnog kan ik u geene beschrijving van den Olympus en zijne verblijven geven; ik behoef daartoe eerst in 't algemeen eene nieuwe terminologie, eene soort van taal voor alle werelden. Voor het oogenblik moogt gij u met de algemeene opmerking tevreden houden, dat het hier wel is waar zeer grootsch, maar toch ook vrij aardsch uitziet, en dat de Olympus eigenlijk maar een tusschenverblijf is tuschen hemel en aarde. De bewoners van den Olympus zijn alzoo het rijk der zaligen nog niet binnengegaan en zooveel als geagregeerde hemelburgers. Ook hebben de Goden hier geen eigentlijke woningen, maar slechts zoogenoemde buitenverblijven, tijdelijke optrekken, enz.

Lurzow's jagers hadden dezen dag de eerewacht aan de buitenpoort en ontvingen mij met een vrolijk *hoera!* dat mij zeer aangenaam verraste. Nog meer was ik opgetogen, toen ik in den dienstdoenden adjudant-generaal onzen waarden

vriend SCHARNHORST erkende, die mij hartelijk welkom heette, en mij terstond bij Zijne Olympische Hoogheid aanmeldde. JUPITER bladerde juist in een hoop poolsche, fransche, duitsche en russische couranten, wier inhoud hem in een' kwaden luim scheen gebragt te hebben; nogtans bejegende hij mij welwillend, zoo bij de ontvangst als bij het afscheid. Gaarne had ik in het voorvertrek mij nog een weinig met SCHARNHORST vertrouwelijk onderhouden, maar deze werd bij Zijne Hoogheid geroepen, en gaf mij in 't voorbijgaan een wenk dat ik mij snel verwijderen moest.

Nauwelijks was ik in de mij aangewezen woning gekomen, of ik ontving van JUPITER *bevel*, onverwijld mijne opwachting te maken bij al de veldheeren, over wie ik mij in mijne nagelatene werken over krijg en oorlogsvoering, gunstig of ongunstig uitgelaten had. — Ik verzocht om eenige opheldering aan den kamerheer, die mij dit kabinetsbevel overbragt, daar ik, wel is waar, zeer vele handschriften had nagelaten, maar die, voordat zij ter perse gingen, nog meereendeels moesten doorgezien en omgewerkt worden, in welken arbeid ik door den russisch-poolschen oorlog en de cholera met hare gevolgen was verhinderd geworden. De kamerheer, een man van den oud-franschen stempel, haalde echter de schouders op, legde veelbeteekenend den vinger op den mond, lachte geheimzinnig, en verwijderde zich met eene beleefde buiging.

Gij kunt u voorstellen, mijn beste vriend, hoe ik te moede was. Is een beroemd man eenmaal van het aardsch tooneel afgetreden, dan is men in de beoordeeling van hem zoo scrupuleus niet meer, en van die schuld kan ik mij ook niet geheel vrijspreken.

Nog werd ik door angstigen twijfel gekweld, hoe ik best aan het bekomen bevel zou voldoen, toen MERCURIUS binnentrad en aanbod mijn geleider te zijn, waarbij de looze Godenbode tegelijk een schalksen blik op mij wierp. Na een kort *pour parler* zetteden wij ons in eene stoom-droschke en reden naar FREDERIK *den groote*.

Niet zonder eenige beklemdheid naderde ik de bescheidene villa van onzen voormaligen Koning, die zich ook hier een Sans-Souci heeft laten bouwen, dat hij bij voorkeur bewoont. Het was juist zijn geboortedag, en alhoewel hier eene geheel andere tijdrekening bestaat dan op aarde, is het ons bij bijzondere gelegenheden toch vergund der lieve gewoonte getrouw te blijven. De oude FRITS, zooals de godensnaken hem gewoonlijk noemen, heeft zich zeer goed geconserveerd en zijn oud-pruisisch kostuum ook hier behouden, waar door zijn geheel voorkomen mij nog eerwaardiger voorkwam;

de staart was echter veel langer geworden; hij kwam bijna tot aan den grond.

Toen de Koning zijnen adelaarsblik uitvorschend en nadenkend op mij rigtte, ging mij eene koude rilling door de leden en mogen mijne gelaatstreken wel een weinig verschoten zijn. Ik vermande mij echter spoedig, want ik was mij niet bewust in mijne geschriften iets te hebben gezegd dat de fierheid of ijdelheid des grooten mans zou kunnen kwetsen. FREDERIK tastte in zijn vestzak, nam eene groote dosis spaansche snuif, en sprak mij toen met deze woorden aan:

«CLAUSEWITZ» — zeide hij — «ge zijt of te vroeg, of te laat op de wereld gekomen, en er niet altijd op de regte plaats geweest. Hadt ge in *mijn*' tijd geleefd, en had ik u zóó gekend als nu, ik zou u dikwijls geraadpleegd hebben; want zulke scherpzinnige en onbevooroordeelde denkers zijn zeer schaars. Van uwe tijdgenooten zullen slechts weinigen u regt verstaan, want zij zijn met hunne eigene stelsels, als de eenige ware, veel te veel ingenomen, dan dat zij inzigten en denkbeelden kunnen toejuichen, in wier voorstelling zij geen stelselmatig verband kunnen vinden; maar die met der daad toch de grondslagen eener zeer praktische krijgswijsbegeerte bevatten, al is die ook niet zoo terstond handtastelijk. Bij den Kroonprins heeft uwe leer echter goede vruchten gedragen, en zoo die eenmaal aan de regering komt, zal dat wel blijken.

«Vele lieden hebben over mijne veldtogten geschreven, en mij van achteren goede lessen willen geven, hoe ik beter had kunnen doen. Ik houd mij intusschen volkomen overtuigd, dat deze heeren in mijne plaats, alhoewel over dezelfde strijdkrachten beschikkende, niet half zooveel zouden uitgerigt hebben, in weêrwil hunner hooggeprezene operatiestelsels. Mijne geheele oorlogsvoering was eigenlijk zeer eenvoudig, en beoogde slechts de beveiliging van Silezie en van mijne erflanden. Dat ik het oogenblik niet af wilde wachten tot al mijne vijanden zich tegen mij vereend zouden hebben, lag in de groote onevenredigheid van magt die wij tegen elkander konden stellen; ik moest alzoo den een' na den ander' aanvallen, slaan en terugwerpen. Ziedaar *mijn* *krijgsstelsel*, en mijne hooggeprezene wijsheid bestond daarin, dat ik niet boven mijne krachten ging, noch in mijne overwinningen de grenzen overschreed, die ik mij-zelfen had gesteld.

«Dikwijls heeft men mij berispt dáár waar ik verdiende geprezen te wezen, en dikwijls geroemd waar ik mij-zelfen had moeten laken. Slechts gij hebt mij begrepen, omdat het u meer te doen was, om de beweegredenen van mijn

doen en laten na te vorschen, dan om u voor het oog der wereld den schijn te geven, dat ge nog beter dan ik de kunst der oorlogsvoering verstond. Een ander maal willen wij daarover nader spreken; heden verwacht ik vele oude vrienden en krijgskameraden, in wier midden ik mij gaarne ongestoord de vroegere gebeurtenissen te binnen breng.» De Koning ligtte hierop even den hoed, en ik kon mij verwijderen.

Zeer verheugd over dit goed begin, sprong ik in eenen zet de trappen af en in het rijtuig, waar MERCURIUS mij wachtte. Deze haalde eene lange naamlijst voor den dag, en vroeg mij waar ik mij nu wilde begeven. In de opgeruimde stemming, waarin mij de vleijende lof van een der uitstekendste koningen, veldheeren en schrijvers gebragt had, was mij dit vrij onverschillig, en ik zou met zelfvertrouwen zelfs voor NAPOLEON verschenen zijn; doch het oogenblik scheen mij hiertoe niet gunstig, want de omwentelingen in Frankrijk, Belgie en Polen, moeten den voormaligen beheerscher en beschermer dier landen zeer bedroeven, ofschoon zij zijne ijdelheid niet weinig streelen.

Ik was nog besluiteloos, toen jagthoorns en zweepgeklap in de verte mijne ooren trof, en ik kort daarop een phaeton, met twintig gevleugelde herten, vliegend zag naderen. POL-LUX reed aan het hoofd van het pijlsnel voortgaand postrijtuig, CASTOR zat op den bok en onze SEYDLITZ in den wagen. Het zamenzijn der beide halfgoden verwonderde mij, doch MERCURIUS zeide mij, dat het heden een olympische schrikkelidag was, waarop het aan de tweelingbroeders vergund was gelijktijdig in de boven- en benedenwereld te verschijnen. — Naauwelijks was het rijtuig in onze nabijheid, of een schel gefluit bragt het gevleugeld gespan tot staan. Op den Olympus kent men iedereen, zelfs wanneer men te voren iemand nimmer gezien heeft, en wat nog meer zegt, men weet zelfs hoe de een over den ander' denkt. SEYDLITZ verwelkomde mij alzoo als een' trouwen vriend, en verhaalde mij, met van vreugde glinsterende oogen, dat MARS hem heden op een vossenjagt genoodigd en kameraadschappelijk bejegend had; de jagt was luisterrijk geweest, menig oude vos was door de jagers gesnapt, en hij had zich koninklijk vermaakt; thans moest hij ijlings naar den ouden FRITS toe, doch hij hoopte mij spoedig weder te zien.

MERCURIUS scheen over dit iptermezzo niet zeer gesticht; hij zette de stoomdroschke, zonder 't mij vooraf te vragen, in beweging, en reed naar 't verblijf van den maarschalk TURENNE. De burggraaf ontving mij hoffelijk, maar koel, en gaf zijn misnoegen te kennen, dat ik geen meer werk

van zijne veldtogten had gemaakt en er mij zoo lakonisch over uitgelaten had. Ik was eenigzins onthutst, en kon tot mijne verontschuldiging slechts antwoorden: dat dringende bezigheden mij daarvan hadden weêrhouden, dat de weinige aantekeningen voor eigen gebruik door mij geschreven en geenszins voor den druk bestemd geweest waren, maar dat ik de uitgave niet had kunnen verhinderen, dewijl — gelijk hij-zelf het best wist — het den bewoners van den Olympus niet vergund was zich regtstreeks met de handelingen der aardbewoners in te laten. Het gesprek nam spoedig eene andere wending en werd levendiger. Ik maakte van elke geschikte gelegenheid gebruik, om zijn veldheers-talent eene regtmatige hulde te brengen, doch werd in groote verlegenheid gebracht, door de vraag: «Of mijne meening over zijne verdediging van den Boven-Rhijn tegen MONTECUCULI, in den veldtogt van 1675, niet veranderd was?» Na kort beraad, antwoordde ik, dat de uitkomst zijner strategische operatiën voorzeker schitterend verdiende genoemd te worden; dat hij echter, door zijnen vijand stout te ontmoet te trekken op den regter oever, slechts een' zoo besluiteloozen veldheer, als MONTECUCULI, in vrees had kunnen houden; dat ik derhalve er bezwaar in vond, om zoodanige handelwijs als beginsel te stellen, dewijl men, tegenover eenen krachtigen en strijdvaardigen vijand, steeds gevaar liep van in de rivier te worden gejaagd, en dat in het algemeen de bedreiging van flanken en rug niet altijd eene even goede werking had. De maarschalk fronste het sterk geplooid voorhoofd en zweeg. Na eenige minuten zeide hij echter: «Ik vind uw twijfel allezins natuurlijk; gij kunt bij den tegenwoordigen stand der krijgskunst ook volkomen regt hebben; doch toenmaals had de verdediging zóózeer het overwigt op den aanval, dat men in elke goede stelling, zelfs eene ondernemende tegenpartij, zonder veel gevaar, stout de spits kon bieden.»

Hierop kon ik inderdaad niet veel antwoorden, en om den burggraaf, die op den Olympus in hooge achting staat, niet tegen mij voorin te nemen, verzocht ik vergunning om mijn bezoek spoedig te mogen hervatten, om uit zijn' mond nuttige leering op te zamelen. TURENNE lachte vriendelijk, en ik beval mij in zijne gunst.

MERCURIUS scheen heden bijzonder het oog op de oude fransche generaals te hebben, en reed met mij naar den maarschalk LUXEMBURG, 't geen mij niet aangenaam was, daar mijne korte opmerkingen over diens veldtogt insgelijks niet veel vleijends behelzen. Het was echter toen volstrekt niet in mij opgekomen, om zijn veldheers-talent naar den maat-

staf der kritiek te meten; ik wilde slechts den toestand van de toenmalige oorlogsvoering schetsen, en bouwstoffen voor mijne strategie verzamelen. De kamerdienaar van den hertog vond er bezwaar in ons aan te dienen, bedacht zich echter spoedig, en keerde na weinigen minuten met de boodschap terug, dat de hertog een' slapeloozen nacht had gehad, zich ongesteld gevoelde en niemand ontvangen kon. Ik vroeg MERCURIUS, of ik in zoodanig geval moest terugkomen, om aan het bevel van JUPITER te voldoen; hij meende, dat het voldoende was als ik mijne adreskaart overgaf, en dan de verdere uitnoodiging van den maarschalk afwachtte; *c'est tout comme chez nous.*

Op mijn verzoek, om mij naar GUSTAAF ADOLPH te brengen, opende MERKURIUS een geheim vak in het rijtuig en drukte op eene veer. De droschke veranderde oogenblikkelijk in een luchtschip; wij stegen eenige duizende ellen loodregt in de hoogte, en daalden voor een statig kasteel, in gothischen bouwtrant, neder. Wij traden binnen, gingen hooge gewelven door, eenen breeden marmertrap op, en verzochten de gunst om den Zweedschen Koning onze opwachting te mogen maken.

De edele held ontving ons in zijn studeervertrek; bedaarde opgeruimdheid was op zijn gelaat te lezen, zijn oog lachte vriendelijk. Het doel mijner komst was den Koning bekend, en zonder zich aan MERCURIUS te laten gelegen leggen, dien hij om zijne dubbelhartigheid niet wel lijden mag, bragt hij het gesprek terstond op zijne veldtogten en op zijne toenmaals nog niet gedrukte aanmerkingen op dezelve. Of-schoon het gesprek verscheidene uren duurde, wil ik u toch eenige der belangrijkste gezegden des Konings woordelijk mededeelen, wat mij te gemakkelijker valt, daar wij, overledenen, alles wat er gebeurt, ons ieder oogenblik naar welgevallen weder voor den geest kunnen brengen.

«Uwe geschriften, zeide GUSTAAF ADOLF, zullen opzien baren en in de krijgswetenschappen eene omwenteling bewerken, die langer duurt dan de fransche omwenteling met al derzelve verschillende perioden. Door uw even grondig onderzoek als duidelijke uiteenzetting van *den aard of het eigentlijk wezen van den oorlog*, hebt gij, mijn waarde generaal, alle vroegere theoriën en stelsels van den oorlog omvergeworpen, en wie er ooit weder wil voordragen, moet denzelfden weg inslaan, of staat bij iederen stap aan afdwaling bloot. Slechts 't geen met de natuur of den aard der zaak strookt is praktisch; het methodieke en streng stelselmatige wordt zeer spoedig tegennatuurlijk of gedrochtelijk. De oorlog ontwikkelt alle deugden, ontboeit alle ondeugden en hartstogten

van het menschelijk geslacht; de verschillende omstandigheden vermenigvuldigen zich als de figuren in een kaleidoskoop, en hare regelmatigheid is veel meer de werking van het toeval, dan men geneigd is te gelooven. De vooringenomenheid met stelsels mag dit naauwelijks zich-zelve, veel minder opentlijk erkennen. De voorstanders van vaste stelsels gelijken den dansmeesters, die voor hunne leerlingen de toeren met krijt op den grond teekenen. Naar hun' bijzonderen smaak of luim, bevelen zij de regelmatige menuet, de sierlijke quadrille, de zwierende walzen of den wilden galop, als de voortreffelijkste dansbeweging aan. Evenzoo doen de theoristen in zaken van oorlog. Hoe zouden zij dan de waarheid voordragen!

«Streng wijsgeerig gevormde denkers staan nog meer aan dwaling bloot dan de gewone menschen, en het behoort niet tot de zeldzaamheden, dat eene oude bes of een eenvoudige boer een' wijsgeer evenzoo schaakmat zet, als de maaijer der oudheid den wijsgeer CHRYSSIPPUS, die hem wilde bewijzen dat hij zijn graan niet zou kunnen maaijen; maar, men spreekt daarvan niet gaarne. De bekwaamheid om enkele waarheden in 't licht te stellen, boezemt den jongen wijsgeeren al ligt veel zelfvertrouwen in, maakt hen stout, en verleidt hen tot den waan, dat zij langs denzelfden weg alle waarheden zullen kunnen doorgronden. De arme bedrogenen! met al hunne wijsheid kunnen zij toch niet bevroeden wat de tegenpartij het eerstvolgend oogenblik denkt te doen, en daarop komt het in den oorlog toch maar aan. Menig veldheer overziet ter naauwernood duidelijk zijn' eigen' toestand of de duurzaamheid zijner eigene middelen; hij weet niet, of zijn besluit van heden, morgen nog uitvoerbaar zal zijn, dewijl in den nacht de omstandigheden kunnen veranderen, en gevolgelijk ook zijne meening. Heden voelt hij zich welligt tot het stoutste waagstuk geroepen, morgen is zijne zielsgesteldheid veranderd; hij is kleinmoedig, vreesachtig, besluiteloos, zonder zich-zelfen er naauwkeurig rekenschap van te kunnen geven. Had men eene schaal om de sterkte van het zenuwstelsel te meten, dan zou men welligt gemakkelijker kunnen bepalen, hoeveel of hoe weinig men wagen mag; want het moeilijke is hier niet in den *eersten* stap gelegen, maar wel in den *laatsten*. Ieder die aan het hoofd van een leger staat, heeft wel zooveel doorzigt en kracht tot handelen, om het noodzakelijke te erkennen en aan te vangen; maar het doorzetten van zijn' wil, trots alle hindernissen en gevaren, die zich op den dag van den slag, dikwijls op eene verschrikkelijke wijs, ophoopen, dat is slechts de eigenschap van enkele uitgelezenen.

«De bemoeijingen der wijsgeerige krijgsgelcerden, om hunne wetenschap op stellige waarheden te bouwen, is derhalve ijdel en nutteloos. Eer zal men BELLONA aan het spinwiel of met een breikous in de hand zien wandelen, dan dat de wilde MANS leeren zou naar de maat te dansen, die slechte muzikanten, met ontstemde instrumenten, hem willen voorspelen. Gij-zelf, generaal, hebt wel is waar de mogelijkheid van zoodanige theorie niet ontkend, en de hoop geuit, dat het welligt eenmaal een' schranderen kop gelukken mogt, uit de door u bereide wetenschappelijke bouwstoffen, eene krijgstheorie zamen te stellen, die genoeg positiefs bevat. Deze bescheidenheid heeft u mijne hoogachting doen verwerven, en steekt sterk af bij het duistere van andere theoretische schrijvers, die zich voor onfeilbaar houden, en noch van hunne tijdgenooten, noch van hunne nakomelingen klaardere en juistere denkbeelden verwachten. Maar zoolang de oorlog uit dezelfde elementen bestaat, kan hunne hoop niet vervuld worden; men zal zich, even als tot nu toe, met algemeene aanwijzingen moeten vergenoegen en de weinige grondbeginselen der oorlogsvoering, waaraan men zich kan vasthouden, als themata moeten beschouwen, waarop ieder handelend krijgsmann, naarmate der hulpmiddelen waarover hij beschikken kan, naar goetvinden varianten kan maken.»

De Koning sprak met zooveel vuur, dat ik het naauwelijks waagde hem in de rede te vallen. Zijne aanvallen op de arme krijgswijsgeeren schenen mij toch wat te hard toe, en ik veroorloofde mij dus de aanmerking, dat ik zonder hulp der wijsbegeerte niet zoo gelukkig bij mijn wetenschappelijk onderzoek zou geweest zijn; ook mogt ik de hulp, die de wis-, natuur- en scheikunde, en menige andere wetenschap mij daarin geboden had, geenszins gering achten. «Ik geloof u gaarne — antwoordde GUSTAAF ADOLF — er is geen wetenschap van welke men bij de beoefening eener andere geen nut kan trekken, en de geschiedenis mijner regering zal u doen zien, dat ik de beoefening der wetenschappen ook onder mijne officieren zeer bevorderd heb, ja wat nog meer zegt, de eigenzinnige volharding in de onwetenschap van den oud-ridderlijken tijd, bestrafte ik met het verlies der adellijke regten. Mijn wakkere veldmaarschalk HORN heeft zich op Deutsche universiteiten gevormd en was een zeer wijsgeerige kop; TORSTENSON bezat de uitgebreidste kennis in zeer vele wetenschappen. 't Is u bekend wat beiden aan de spits van legers hebben verrigt. Maar de oorspronkelijke, geniale BANER overtrof hen beiden. Niemand wist zoo goed als hij den vijand *en flagrant délit* op het lijf te vallen, en zijne krijgsvroering was evenmin stelsel-

matig als uwe theorie; maar hij hield zich ook even vrij van al wat methodiek was, als 't welk slechts in de lagere deelen der krijgvoering kan worden toegepast, en daar in zóóverre nuttig is, omdat het den juisten samenhang der eenvoudige handelingen begunstigt, wier werkingen en uitkomsten gemakkelijk zijn na te gaan. De meeste theoristen worden in den beperkten kring hunner denkbeelden als door tooverkracht vastgekneeld, en gelooven daardoor dat zij met een klein getal grondbeginselen en zekere vaste handelwijze in alle behoeften van den oorlog kunnen voorzien. Zij gelijken daarin op de kwakzalvers, die met drie of vier bijzondere geneesmiddelen, voorgeven alle kwalen van het menschelijk geslacht te kunnen genezen. Zij zoeken bepaalde uitkomsten, terwijl in den oorlog alles onbepaald is, en de berekening met telkens veranderlijke grootheden moet gemaakt worden; van daar dat zij hunne aandacht meestal slechts op materiële en stellige zaken vestigen, terwijl de gansche krijgshandeling door krachten en werkingen van den geest samenhangt; zij onderzoeken slechts eene eenzijdige werkdadigheid, terwijl in den oorlog eene bestendige wisseling van wederkeeringe werkdadigheid plaats grijpt. Al deze pogingen verdienen te worden afgekeurd, want de aard van den oorlog blijft toch dezelfde, en de ontboeide hartstogten der handelende personen kan men niet, als kinderen aan den leiband, bestieren waar men wil. Ook spot de oorspronkelijke geest en de morele kracht met zulk eene veel te geregelde handeling, dewijl zij het genie buitensluit. Wat *het genie* verrigt, dat moet de schoonste regel zijn, en de theorie kan niets beter doen, dan aanwijzen hoe en waarom het zoo is. Wee, de theorie, die tegen den geest en het gezond verstand aandruischt; zij kan deze tegenstrijdigheid door geene nederigheid vergoeden; en hoe ootmoediger zij is, des te meer zullen spot en verachting haar uit het werkelijke leven verdringen.»

Te vergeefs zocht ik den Koning van dit thema af te leiden, dewijl ik hem liever van zijne veldtogten in Duitschland had hooren spreken; maar hij was over het ijdel streven om de krijgstheorie tot eene stellige wetenschap te maken, zoo in vuur geraakt, dat hij welligt nog eenige uren op dien toon zou voortgegaan zijn, had niet MERCURIUS, die zich inmiddels begon te vervelen, van de eerste kleine tusschenpoos gebruik gemaakt, om de vraag te doen, of ik voortaan de zittingen der Akademie als honorair lid mogt bijwonen? GUSTAAF ADOLF had namelijk eene Akademie voor krijgswetenschappen gesticht, welke zich inzonderheid met de behandeling der belangrijkste twistpunten bezighoudt en

geregelde zittingen houdt. Hij-zelf bekleedt het voorzitterschap, FREDERIK *de groote* is vice-president, TORSTENSON eerste, SCHWERIN tweede secretaris; MERCURIUS taak is het de leden ter vergadering te noodigen. De mannen der negentiende eeuw kunnen nog niet tot werkelijke leden gekozen worden, maar hebben toch toegang. — De Koning bedacht zich een oogenblik en zeide toen: «Ik zal u daar met genoegen zien, generaal, en gij zult in de eerstvolgende zitting eene commentarie hooren op uwe verhandeling over mijne veldtogten in Duitschland, die gij, nog een jong officier zijnde, geschreven hebt.» — Een welwillend hoofdknikje van den Koning gaf ons te kennen dat hij alleen wilde zijn.

MERCURIUS vroeg mij, of ik heden nog meer bezoeken wilde afleggen; ik verlangde naar rust en verzocht dus huiswaarts te keeren. Hij liet hierop een geweldig groot valschermscherm neer, en zoo kwamen wij weder snel in mijn kwartier. Onderweg fluisterde mij de godenbode in het oor, dat hij den volgenden dag een steenadelaar naar de aarde zou afzenden, om in de omstreek van Berlijn een schoon meisje, op wie JUPITER verliefd was, te belezen; zoo ik dan mijnen vrienden eenig berigt wenschte te geven, moest ik hem het briefje maar toezenden. Dankbaar nam ik het aanbod aan, en nu weet gij, mijn waarde, hoe deze letteren u geworden zijn.

VERHAAL

DER

KRIJGSGEBEURTENISSEN IN HET LANDSCHAP *RAUW*, TER WESTKUST VAN *SUMATRA*, GEDURENDE HET JAAR 1853, EN VAN DE HELDHAFTIGE VERDEDIGING VAN HET FORT *AMERONGEN*.

DOOR

H. M. LANGE,

Majoor der Infanterie bij het O. I. leger.

Maar (Nedersanders, voelt uw adel!) 't was meer groot,
Toen Leydens burgerschaar ten proef van hongersnood,
Besloot, niet om den dood voor 't Vaderland te lijden,
Maar voor dat Vaderland tot aan den dood te strijden,
Tot schimmen uitgeteerd, wêrstand elk op den wal,
Den honger, list, verraad, en Rome, en 't heelaal!
En liever 't eigen vleesch ten gorgel ingedreven,
Dan zich der Spaanschen wraak ten wissel hult gegeven.

J. F. HELMENS, *De Hollandische Natie*;
tweede zang.

Van den oorlog welke door het Nederlandsch Indische leger op de westkust van Sumatra, gedurende bijna twintig jaren, met meer of mindere hardnekkigheid en met afwisselend ge-

luk, doch met eene roevolle en zegepralende uitkomst is gevoerd geworden, van dien oorlog, welke zoovele schitterende krijgsbedrijven en wapenfeiten heeft opgeleverd, zijn aan het militair publiek nu en dan enkele gedeelten of bijzondere gebeurtenissen medegedeeld geworden, en de redactie van den *Militairen Spectator* heeft zich inzonderheid beijverd om de kennis daarvan te verbreiden. Van een groot gedeelte van dien oorlog is echter weinig of niets algemeen bekend geworden; onder anderen is dit het geval met de krijgsgeschiedenissen, welke gedurende het jaar 1825 in het landschap Rauw, ter genoemde kust hebben plaats gevonden, ofschoon die der vermelding in alle opzichten waardig zijn, zoowel wegens de roemvolle volharding van officieren en soldaten, en om de gevaren en ellende waaraan zij ten prooi geweest zijn aan de vergetelheid te onttrekken, als om te kunnen dienen tot voorbeelden ter nastreving.

In het tijdelijk bezit gesteld zijnde van zeer belangrijke bescheiden en oorspronkelijke aantekeningen betreffende deze gebeurtenissen, welke laatste voor een groot gedeelte te midden van dezelve zijn op het papier gebragt, en reden hebbende om te gelooven, dat de bronnen waaruit zoude geput moeten worden, om een verhaal dezer gebeurtenissen te kunnen samenstellen, zeer schaars voorhanden zijn, heb ik het mijn pligt geacht, de, hoewel niet gemakkelijke, niet te min aangename taak op mij te nemen, om de bedoelde gebeurtenissen in het landschap Rauw, meer algemeen bekend te maken, mij vleijende dat aan de officieren en soldaten, welke aan dezelve hebben deel genomen, de hulde zal worden toegebragt, en de erkentelijkheid hun zal te beurt vallen, waarop zij, zoowel bij het gouvernement, als bij hunne landgenooten, zooveel aanspraak verkregen hebben, door hunne toewijding bij de vervulling van de moeilijkste diensten, in weerwil dat ellende en gebrek ten top gestegen waren.

De oorlog ter westkust van Sumatra, door onze troepen in den beginne bijna uitsluitend gevoerd tegen eene nieuwe Mahomedaansche secte, welke onder den naam van *Padries* bekend was, en die zich onderscheidde door eene overdrevene gestrengheid in de naleving der voorschriften van de godsdienst, nam in het laatst van het jaar 1821, onder bevel van den luitenant-kolonel van den generalen staf *A. F. Raaff*, eenen aanvang.

De strijdkrachten, welke van onze zijde, in den aanvang van dien oorlog werden in het veld gebragt, waren van niet veel beteekenis, doch werden achtereenvolgens vermeerderd, naarmate de strijd belangrijker en de tegenstand, welken wij ondervonden, hardnekkiger werd; door de onzen werd met afwisselend geluk gestreden; eene groote uitgestrektheid lands werd aan het Nederlandsch gezag onderworpen, tot dat de luitenant-

kolonel *Raaff* in het jaar 1825, zoowel ten gevolge van eenen mislukten aanval op het landschap Lintouw, waarbij de onzen een groot verlies leden, als door gebrek aan magt, genoodzaakt werd, van de aanvallende wijze van oorlogsvoering vooreerst af te zien, en in afwachting van toevoer van troepen en krijgsvoorraad van Java, eene verdedigende stelling te nemen.

De kolonel *H. I. J. L. de Stuers* (1), die den luitenant-kolonel *Raaff*, nadat deze den 17den April 1824 te Padang, ten gevolge der vermoeijenissen van den krijg, bezweken was, zoowel in het civiel bestuur, als militair gezag, ter westkust van Sumatra opvolgde, vermeende insgelijks zich te moeten bepalen bij de verdediging van, en de handhaving van ons gezag op het grondgebied dat eenmaal in onderwerping gebragt was, en werd vooral tot een meer lijdelijk verdedigingsstelsel genoodzaakt, nadat in 1826 een groot gedeelte der troepen, welke zich op de westkust van Sumatra bevonden, naar Java hadden moeten worden teruggezonden, om deel te nemen aan den oorlog, welke in het jaar te voren op laatstgenoemd eiland was uitgebroken.

De lijdelijke houding waartoe onze troepen door de omstandigheden genoodzaakt werden, deed den euvelmoed van eenige wederspannige districten allengs aanwakkeren, en in het jaar 1830 was die euvelmoed, nadat het civiel bestuur in het vorige jaar was overgegaan op den heer resident *Macgillavry*, en het militair gezag op den kapitein *D. L. de Rochemont*, tot zulk eene hoogte gestegen, dat de staat van zaken ter westkust van Sumatra, met het einde van dat jaar, een zeer ongunstig aanzien gekregen had. De oorlog op Java was echter in 1830 tot een gelukkig einde gebragt, waardoor de gelegenheid ontstond om troepen naar de genoemde kust te zenden, ten einde ook aldaar de rust te herstellen.

Zijne Excellentie de gouverneur-generaal *J. van den Bosch*, besloot alzoo, om aan den luitenant-kolonel *C. P. J. Elout*, die met het civiel en militair gezag te Riouw was bekleed geweest, het beheer ter westkust van Sumatra op te dragen, zoowel over de civiele als militaire aangelegenheden, waarbij hem de last gegeven werd om de verstoorde rust te herstellen, de districten welke ons gezag hadden miskend, op nieuw in onderwerping te brengen, en het Nederlandsche gezag zoover mogelijk uit te breiden, de rivier van Sinkel daarbij tot grens aanduidende. Tot dat einde werden aan den genoemden luitenant-kolonel, bij zijn vertrek naar zijne nieuwe bestemming, zoowel versterking aan krijgsmagt als oorlogsbehoeften medegegeven, en werd hem meer toevoer van troepen toegezegd, naarmate de uitbreiding van ons gezag en de daaruit

(1) Later generaal-majoor, kommandant van het Nederlandsch Indisch leger, thans gepensionneerd.

volgende noodzakelijkheid om het onderworpen grondgebied te bezetten, zulks zoude vorderen. De luitenant-kolonel *Elout* kwam met de eerste versterking in de maand Maart 1851 te Padang aan.

De ondernemingen tot fnuiking van de vijandelijke magt, volgden elkander nu spoedig op; allereerst werden de districten in de Padangsche benedenlanden, welke ons gezag miskend hadden, op nieuw ten onder gebracht, vervolgens werd het grootste gedeelte van onze magt gebezigd, om het gezag in de bovenlanden uit te breiden. De troepen waren daarbij met den besten geest beziel, en daaraan zal het zeker voor een gedeelte moeten worden toegeschreven, dat bijna alle ondernemingen boven verwachting gelukten, en reeds in de maand Julij 1852, het landschap Lintouw — hetwelk, zoowel wegens deszelfs hechte verschansingen en schier ongenaakbare ligging, als door de nederlaag welke onze troepen in de maand April 1853 bij eenen aanval op hetzelfde ondergaan hadden, berucht was geworden — door kracht van wapenen tot onderwerping gebracht, en het vroeger op de onzen veroverde geschut, hernomen werd.

Het kon niet missen, of de voorspoed van onze wapenen, en de overwinningen welke door onze krijgsmagt alom behaald werden, moesten bij den vijand ontzag en schrik verwekken, hetgeen ten gevolge had, dat vele en belangrijke districten hunne onderwerping kwamen aanbieden, alvorens eenige demonstratie van de zijde der onzen gedaan was, hetgeen onder anderen, na de veroveringen van de districten Lintouw, Matoea en de 12 Kotta's, het geval was met de aanzienlijke landschappen Alahan-Pandjang (Bondjol) en Rauw, benevens een groot gedeelte van de uitgestrekte Batalanden, welke het landschap Mandehiling uitmaken.

De luitenant-kolonel *Elout* geraakte door dezen grooten voorspoed in eenen moeilijken toestand; hij gevoelde dat zijne krijgsmagt, hoewel die achtereenvolgens wel eenigzins was vermeerderd geworden, zoo door den toevoer van geregelde troepen, als door dien van het Javaansche legioen van den *Ali-Bassa Prawiro Dirdjo*, ontoereikende was om de landstrecken welke hare onderwerping aanboden, naar behooren te bezetten; doch hij begreep teregt, dat het hem, bij den hem gegeven last tot uitbreiding van ons gezag, moeilijk zoude vallen zich bij den Opperlandvoogd te verantwoorden, bijaldien hij die onderwerping niet aannam, en dat, zoo hij van die schoone gelegenheid geen gebruik maakte, men wellicht later zoude genoodzaakt wezen, ze ten koste van veel bloed en met eene onzekere kans te bevechten.

De luitenant-kolonel *Elout* vermeende, onder zoodanige omstandigheden, de onderwerping van de genoemde landschappen te moeten aannemen, en ging dien ten gevolge daartoe over,

doch gaf van den staat van zaken kennis aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, tevens op den toevoer van meer krijgsmagt aandringerde.

De oorlog tegen de Padries nam in de maand October 1852, met de vermeestering van de landschappen 50 Kotta's en Alaban, bij welke laatste overwinning zeer hardnekkig gestreden en ook van onze zijde een vrij aanzienlijk verlies geleden werd, een einde. Zoo het scheen, was daardoor de rust ter westkust van Sumatra voor langen tijd gevestigd, en de luitenant-kolonel *Elout* zond nu den kapitein *J. C. de Quay* in commissie naar Batavia, om aan den Opperlandvoogd omstandige mededeeling te doen van den staat van zaken, en op nieuw aan te dringen op de toezending van troepen en krijgsbehoeften, ten einde de onderworpen landstreek naar behooren te kunnen bezetten. Inmiddels werden in de in onderwerping gebrachte landschappen, met uitzondering van Mandehiling, verschansingen aangelegd, zoowel om te strekken tot veilige verblijfplaatsen van onze bezettingen, als om de bevolking dier landschappen, zoo noodig, in bedwang te houden; zij waren bij den aanvang van het jaar 1853 echter nog niet allen voltooid, onder anderen was dit het geval met het fort Amerongen in Rauw, en met de verschansingen welke te Bondjol en te Loebo-Sikapping werden opgeworpen.

In de billijke verwachting dat de rust nu voor langen tijd zoude zijn daargesteld, dat het Gouvernement eenige vergoeding zoude mogen genieten voor de onkosten en opofferingen gedurende vele jaren gedaan, en aan de troepen, na zooveel volharding en vermoeijenis, eenige verpoozing zoude kunnen gegund worden, werd men echter zeer teleurgesteld, want reeds in de maand Januarij 1853, werd door de al dadelijk daaruit voortvloeiende ongelukkige gevolgen, eene zamenzwering ontdekt, welke door de Padries en Maleijers gezamenlijk tegen het Nederlandsch gouvernement gesmeed was; eene zamenzwering, welke Bondjol tot brandpunt had en, zoo als spoedig bleek, van grooten omvang was, ja zelfs in onzen eigen boezem haar gif verspreid had; want korten tijd later kreeg men de droevige overtuiging, dat ook de *Ali-Bassa Prawiro-Dirdjo* en eenige zijner meest vertrouwde opperhoofden, met 's Gouvernements vijanden heulden. De zamenzwering scheen de verdelging van alle ongeloovigen (*Käfers*) ten doel te hebben (1).

(1) Met reden heeft het in der tijd verwondering gebaard, dat van die zamenzwering, welke later bleek van zulk eenen grooten omvang te zijn, niet het minste of het geringste aan het bestuur is ter oore gekomen, en zeer ten onregte heeft men daaruit eene laakbare zorgeloosheid van het bestuur ter westkust van Sumatra willen afleiden. Acht jaren later, namelijk in Februarij 1861, is eene dergelijke zamenzwering gesmeed geweest, en ook van deze niets ontdekt geworden, voor dat de opstand op verschillende punten gelijktijdig en plotseling uitbrak, en dit gebeurde in de oude Padangsche bovenlanden, als; Tanadatar,

Van dezen zoo ongunstigen keer van zaken, waarvan de luitenant-kolonel *Elout*, te Padang den 14den Januarij, het eerst berigt kreeg door den luitenant-kolonel *Vermeulen Krieger*, nadat die met een handvol braven den zoo gedenkwaardigen terugtocht van Pisang naar Koririe en Agam had volbragt (1); van dien keer van zaken zeggen wij, bestonden de eerste kenmerken in het afloopen van eenige onzer posten, als die te Loeba-Sikapping, Bondjol, Tarangtantongang en Loebo-Ambalo, waarvan de bezettingen werden om het leven gebragt, terwijl eenige andere posten onmiddellijk werden bedreigd.

Door deze overrompeling van de genoemde posten, was de gemeenschap met het landschap Rauw, hetwelk het noordelijkste gedeelte onzer bezittingen in de binnenlanden uitmaakte, geheel verbroken geworden, en de luitenant-kolonel *Elout* bleef nog eenigen tijd in eene pijnlijke onzekerheid nopens het lot der beide in die landstreek gevestigde posten, als het fort Amerongen bij Padementingi, benevens de verschansing te Loender.

Die onzekerheid hield echter in de maand Februarij op, toen de luitenant-kolonel *Elout* de treurige tijding ontving, dat ook de met 14 Europeanen bezette post te Loender, afgeloopen en al de manschap daarbij gesneuveld was, doch dat het fort Amerongen, na eene belegering van acht dagen, in den nacht van den 21sten op den 22sten Januarij, door den luitenant *T. Poland*, met 50 Amboinesche soldaten, benevens een 100tal Maleijers en circa 300 Bata's, op het onverwachts was ontzet geworden, en men hoop mogt voeden dat die post zoude behouden blijven. Maar dit berigt ging tevens vergezeld van de droevige mededeeling, dat de luitenant *H. J. IJ. Engelbert van Bevervoorden*, weinige dagen voor het uitbarsten van den opstand, geen kwaad vermoedende, met een geleide van slechts 14 Maduresche soldaten, over Loebo-Sikapping en Bondjol was op marsch gegaan naar Priaman, alwaar zijne tegenwoordigheid vereischt werd, ter zake van het civiel bestuur, waarmede hij in het regentschap van dien naam, belast was; het was dus te vermoeden dat deze zoo brave officier, met zijn geleide, zoude omgekomen zijn, hetgeen, zooals zich later bevestigd heeft, op de betreurenswaardigste wijze heeft plaats gehad (2).

Agam, Batipo, 20 Kotta's, enz., welke bijna twintig jaren lang aan ons gezag waren onderworpen. Voorzeker was ook dit niet te wijten aan den onvermoeid werkzamen kolonel *A. F. Michiels*, die zich gedurende zijn civiel en militair bestuur ter westkust van Sumatra, met zooveel roem heeft overloden, en voor zooveel verdiensten de ondubbelzinnigste bewijzen van goedkeuring van Zijne Majesteit den Koning en van het opperbestuur in Indie ontvangen mogt. Ons bestek laat niet toe over de oorzaken van het zoo wel gelukken dezer zamenzweringen, ofschoon die wel bekend zijn, hier verder uit te wijden.

(1) Men leze het verhaal van dien terugtocht in den *Militairen Spectator*, 10de Deel, No. 1 en 2, bladz. 1-7 en 23-32.

(2) Zie bladz. 53-57 van het 8ste Deel van den *Militairen Spectator*, alwaar eene beknopte schets der militaire loopbaan van den luitenant

De aankomst van den luitenant *Poland* met zijne 50 Amboinesche soldaten en verder gevolg van Bata's en Maleijers, op het fort Amerongen, was eene omstandigheid waarop de luitenant-kolonel *Elout* geenszins had kunnen rekenen, maar werd door hem daarom niet te min, als eene gelukkige gebeurtenis, zeer op prijs gesteld, niet alleen omdat het genoemde fort door die onverwachte verschijning van bijstand was ontzet geworden, maar vooral ook, omdat het bevel binnen hetzelfde en van de omliggende landstreek, aan den luitenant *Poland*, door zijne ancienniteit te beurt viel, en het voor den overste *Elout* eene groote geruststelling was te weten, dat dit belangrijk kommandement was toevertrouwd aan eenen officier, die in de Indische oorlogen op Riouw, Celebes, Java, Sumatra, enz. eene onschatbare ondervinding had verkregen, die zich door zijne standvastigheid en onversaagdheid steeds en overal op de allergunstigste wijze had onderscheiden, en vooral in de oorlogen op Java en Sumatra, zich had doen kennen als een' officier, op wien in dagen van gevaar en onspoed kon worden staat gemaakt, en die bovendien door eene allergelukkigste gemoedsstemming, alle zaken ligt achtende, zonder echter ooit maatregelen van voorzorg te verzuimen, de meeste geschiktheid had, om bij eene bezetting, welke noodwendig aan vele gevaren en langdurige ontberingen en ellende zoude prijs gegeven zijn, die opgeruimdheid van geest mede te deelen, en haar tot die volharding en heldhaftige verdediging aan te sporen, door welke zij zich bij het Gouvernement zoo hoogst verdienstelijk gemaakt, en aanspraak verkregen heeft, om in de geschiedrollen van Nederland en van Nederlands overzeesche bezittingen, vereeuwigd te worden (1).

Na deze beknopte inleiding, welke noodzakelijk geacht werd om den lezer, die van de krijgsverrigtingen welke ter westkust van Sumatra gedurende den laatsten oorlog hebben plaats

nant *H. J. IJ. Engelbert van Bevervoorden* gevonden wordt; voorts bladz. 122-126 van het werkje, getiteld: *Herinneringen aan mijn verblijf op Sumatra's westkust, gedurende de jaren 1831-1834*, door den 1sten luitenant *J. C. Boelhouwer*.

(1) Wanneer men de officiële rapporten betreffende den oorlog op Java, in de jaren 1825-1830, welke de heer *Nahys* verzameld heeft, opstaat, zal men den naam van den luitenant *T. Poland*, op menige bladzijde met lof vermeld vinden, onder anderen op bladz. 200, 210 en 214 van het 2de deel, en op bladz. 193 van het 4de deel der Verzameling van de gemelde rapporten; en in de *Javasche Courant* van den 21sten Januarij 1832, n°. 9, vindt men een verslag van den op 11den December 1831 plaats gehad hebbenden aanval en vermeerstering der vijfandelijke verschansing te Oedjong-Radja, ter westkust van Sumatra, waarin onder anderen vermeld wordt, hoe de luitenant *Poland* « met zijnen gewonen vurigen moed te werk gaande, met de Hollandsche vlag « in de hand, slechts door weinigen gevolgd, het steil en rotsachtig « westelijk gedeelte van Oedjong-Radja beklom, waarvan hij het slagtoffer had kunnen worden, zoo niet de dadelijke aanval onzer troepen « aan de Noordzijde, eene krachtige diversie bewerkt hadde, » en verder, « hoe het hem gelukte, den top van den berg te bereiken, deszelfs « verdedigers op de vlugt te jagen, en de Hollandsche vlag van de vijandelijke verschansing te doen wapperen. »

gebad, geene voldoende kennis draagt, op een geschikt standpunt te brengen, ten einde van die gebeurtenissen, welke meer bepaald zullen verhandeld worden, in verband met hetgeen haar is voorafgegaan, een genoegzaam begrip te verkrijgen; na die inleiding, zeggen wij, kan alsnu tot de behandeling van het onderwerp zelf, namentlijk het verhaal der krijgsgesbeurtenissen in het landschap Rauw, en hetgeen daarmee in een onmiddellijk verband gestaan heeft, worden overgegaan.

Ten gevolge der onderwerping van het landschap Rauw aan het Nederlandsch gezag, waarvan reeds vroeger is gewag gemaakt, werd de regeling van het bestuur van dat gewest, opgedragen aan den ijverigen luitenant *Engelbert van Bevervoorden*, die met het civiel gezag van het regentschap Priaman belast was, waarmede dat van Rauw en onderhoorigheden vooreerst werd vereenigd. De luitenant-kolonel en resident *Elout* begaf zich in den aanvang persoonlijk naar de in onderwerping gekomen gewesten, om zijne bedoelingen, voor zoo veel de hoofdzaken betrof, op de plaats zelve mede te deelen, en met de voornaamste inlandsche hoofden persoonlijk bekend te worden. Gedurende zijn verblijf in Rauw, werd door hem met den luitenant *Engelbert van Bevervoorden* overeengekomen, dat in genoemd landschap twee verschansingen zouden worden opgeworpen, als: eene in de hoofdplaats (kampong) *Padementingi*, waaraan den naam van fort Amerongen gegeven werd, en eene kleine redoute of blokhuis te *Loender*, meer nabij de zuidelijke grenzen, om de gemeenschap daar te stellen met *Loebo-Sikapping*, *Bondjol*, enz.

In het landschap *Mandehiling*, hetwelk, zooals gezegd is, mede in onderwerping was gekomen, werd het onnoodig geacht verschansingen op te werpen, om redenen die later zullen worden vermeld.

Nadat de hoofdzakelijke beschikkingen genomen waren, verliet de overste *Elout* Rauw, terwijl de werkzaamheden onder den luitenant *Engelbert van Bevervoorden* met ijver werden voortgezet. De kleine verschansing te *Loender* bekwam eene bezetting van 14 man Europeanen, onder eenen sergeant, en werd met een paar lilla's bewapend; aan het fort Amerongen te *Radementingi*, werd eene grootere uitgebreidheid gegeven. Het fort lag zuidelijk van de genoemde kampong en iets verder dan een kanonschot daarvan verwijderd. Aan den berm van de noordelijke horstwering bevond zich eene steilte van ongeveer 150 voeten (30 Ned. ellen) diepte, en op 200 à 500 passen verder noordwaarts stroomde de rivier, waaruit de bezetting zich van water voorzien moest; aan den zuidkant van de verschansing had het terrein eene zeer flauwe glooijing; westwaarts van het fort Amerongen en binnen het bereik van

het geschut, bevond zich de zeer sterk verschanste kampong *Bondjol-Rauw* (1). Het fort Amerongen was een vierhoek, waarvan de zijden nagenoeg gelijke lengte hadden; hetzelfde had overhoeks twee circulaire bastions, zoodat al de zijden, door aan de daarop geplaatste stukken geschut de vereischte wendingen te geven, konden bestreken worden, overeenkomstig het gedurende den Javaschen oorlog algemeen gebruikelijke, en tegen eenen inlandschen oorlog zeer doelmatige tracé voor bontings of redoutes. Één dezer bastions was gewapend met een ijzeren tweeponder kanon op berg-affuit, en het andere, in afwachting dat daarvoor een geschikter stuk geschut zoude zijn aangevoerd, met eenen handmortier. De bezetting bestond uit ongeveer 80 man geregelde troepen, waarvan bijna de helft Europeanen, onder de 2de luitenants *J. H. Logeman* en *G. Popje*, benevens 120 man van den barissan van den *Ali-Bassa Prawiro-Dirdjo*, met twee officieren van dat legioen, alzo alles te zamen genomen, ongeveer 200 hoofden.

Het voornaamste hoofd in het landschap Rauw voerde den titel van *Jang-di-pertoean*; deze werd door den luitenant-kolonel *Elout* tot regent van genoemd landschap aangesteld, doch het bleek weldra dat het een nietig schepsel was, hetwelk weinig of geen invloed uitoefende.

Weinige dagen voor het uitbarsten van den noodlottigen opstand, welke zich op den 12^{den} Jannarij 1855 en volgende dagen, door het afloopen van *Bondjol* en verscheidene andere posten, en het vermoorden van de bezettingen, op zulk eene treurige wijze, openbaarde, vermeende de luitenant *Engelbert van Bevervoorden*, dat de staat van zaken, en de vorderingen welke met het opwerpen van het fort gemaakt waren, gedoogden, Rauw voor eenigen tijd te verlaten, om zich met andere aangelegenheden te Priaman te gaan bezig houden. Hij begaf zich dus, niets kwaads vermoedende, met een geleide van slechts 14 Maduresche soldaten, over *Loender*, *Loebo-Sikapping* enz. op marsch naar Priaman, het bevel te Rauw en van het fort Amerongen overdragende op den 2de luitenant *J. H. Logeman*. Dat de 1ste luitenant *Engelbert van Bevervoorden* zijne bestemming niet bereikte, en met zijn geleide, op eene betreurenswaardige wijze is omgekomen, is reeds gemeld.

Het duurde niet lang of de zaden van den opstand verbreedden zich ook in Rauw, hetgeen weldra ten gevolge had, dat de geheele bevolking, hare vroegere onderwerping vergetende, het Gouvernement vijandig werd. Het was een kort te voren van eene bedevaart naar Mekka teruggekeerden priester, met name *Toeanko Tamboesy*, die op de bevolking van

(1) Het woord *Bondjol* beteekent eene zeer sterk verschanste plaats; van daar dienzelfden naam voor die plaats in de vallei van *Alakan-Pandjang*, welke door de zoo langdurige en hardnekkige verdediging tegen onze wapenen zoo vermaard geworden is.

die streken, en op den zwakken *Jang di-pertoean*, eenen voor het Gouvernement zeer schadelijken invloed uitoefende, en de meeste vijandelijkheden bestuurde; gelukkigerwijze was het fort Amerongen zóó ver voltooid, dat de luitenant *Logeman*, zoodra hij onraad gewaar werd, hetgeen door het wegblijven van het werkvolk en andere omstandigheden al spoedig plaats vond, het fort door zijne onderhebbende manschappen kon doen betrekken, en zoo veel mogelijk in staat van tegenweer brengen; het was echter slechts schaars van levensmiddelen voorzien.

Weldra namen de vijandelijkheden eenen aanvang, en spoedig was het fort van alle zijden ingesloten. De toestand van de bezetting was niet bemoedigend, want de voorraad levensmiddelen was zeer gering en konde slechts weinige dagen in de voeding voorzien; ook zou de voorraad munitien voor den tweeponder en voor den handmortier spoedig uitgeput wezen, zoodat daarmede zeer spaarzaam moest worden omgegaan; ontzet was niet te verwachten, alzoo de gemeenschap met de Padangsche bovenlanden en met Priaman, door den afval van Alahan-Pandjang en andere gewesten, en het afloopen der aldaar gevestigde posten, geheel verbroken was. Daarbij kwam nog, dat het fort niet geheel voltooid en aan de gracht nog weinig gedaan was, zoodat het voor geene langdurige verdediging vatbaar scheen; om voorts het gevaar van brand binnen hetzelfde te verminderen, was het noodzakelijk de daken van alang-alang van de kazernen en andere gebouwen af te nemen, zoo dat geen ander verblijf dan onder den blooten hemel overbleef.

Maar hoe nijpend het gevaar ook zijn mogt, de brave bezetting verloor daarom den moed niet, en de verdediging werd door de luitenants *Logeman* en *Popje* met de meeste onvervaardheid bestuurd. De vijand naderde hoe langer hoe meer onze borstwering, loopgraven makende om zich tegen het vuur der onzen te dekken; dit mogt hem evenwel niet straffeloos gelukken; menigeen moest zulks met zijn leven boeten, terwijl deze arbeid ook zeer gehinderd en de vijand veel nadeel toegebracht werd door de granaten uit den handmortier.

Met dat al werd de toestand der onzen hoe langer hoe bedenkelijker; menige aanval was reeds afgeslagen, doch telkens was dit met opoffering van menschen en krijgsvorraad gepaard gegaan; reeds elf manschappen van de bezetting waren gesneuveld, en het getal der gewonden reeds tot twintig aangegroeid, terwijl het aan eenen geneesheer en aan geneesmiddelen ontbrak; de vijand kwam onze borstwering hoe langer hoe naderbij, en nam dagelijks in sterkte toe. Op den 21sten Januarij was, onder anderen, een zeer ernstige aanval niet dan met veel inspanning afgeweerd kunnen worden, waartoe de gelukkige uitwerking van een granaat veel had

toegebracht; hij viel namelijk in de nabijheid van Toeankoe *Tamboesy* op den grond en woelde in de aarde; dit was voor den genoemden Toeankoe, en voor een aantal dergenen die hem omringeen een vreemd verschijnsel, hetwelk zij, zonder eene nadere uitwerking te verwachten, met nieuwsgierigheid en van nabij gadesloegen, tot dat de granaat onverwacht van elkander sprong, en de Toeankoe met ongeveer 23 van zijne manschappen gekwetst werden.

In den namiddag van dienzelfden dag, nadat het beleg reeds eene week geduurd had, en de geheele bezetting nagenoeg gedurende al dien tijd onder de wapens geweest was, zag men bij den vijand een honderdtal bamboezen stormladders gereed maken, waarmede hij, zoo als gezegd werd, het voornemen had, den volgenden dag, met de geheele magt, welke tot duizenden was aangegroeid, het fort krachtdadig te bestormen. Nogtans was de brave en getrouwe, tot regent van Mandehiling aangestelde *Radja-Gedobang*, op het eerst berigt van de ongelegenheid waarin de bezetting van het fort Amerongen gebracht was, met eenige honderde Bata's (1) toegesnel, om der bezetting bijstand te verleen; doch toen deze aankwamen was het fort reeds door den vijand ingesloten, zoo dat het hem niet mogelijk was, zich met de bezetting te vereenigen. Hij verdreef de padries evenwel uit Bondjol-Rauw, en legerde zich binnen deze stelling, den vijand zoo veel mogelijk afbreuk doende, en men mag het er voor houden, dat de bezetting, zonder dezen bijstand, en de diversie welke daardoor werd te weeg gebracht, reeds zoude bezweken zijn, vóór dat de luitenant *Poland*, in den nacht van den 21sten op den 22sten Januarij, vergezeld van den heer assistent-resident *J. W. Boers*, met 55 Amboinesche soldaten, 100 Maleijers van Natal en ongeveer 500 Bata's, even onverwacht als juist van pas, te Bondjol-Rauw aankwam, gezamentlijk met *Radja-Gedobang*, door de duisternis begunstigd, den vijand, die om het fort Amerongen gelegerd was, onder het slaan van de trom, met de meeste onstuimigheid aangreep, hem verbaasd ginds en ver uiteen drijvende, en zoo doende het fort ontzette, op het oogenblik dat de nood het hoogst gestegen was; want de voorraad rijst zoude bezwaarlijk nog twee dagen hebben kunnen strekken; sterke drank en vleesch ontbraken geheel, het gemis aan geneeskundige hulp werd hoe langer hoe gevoeliger, terwijl voor den tweeponder niet meer dan 15 schoten en voor den handmortier slechts 17 granaten voorhanden waren; de bezetting was daarbij geheel uitgeput van vermoeijenis, inspanning en ontberingen, zoodat het twijfelachtig was, of de algemeene aanval, welke door den vijand op den 22sten Janu-

(1) Dit is de naam welken men geeft aan de bewoners der Batalanden.

rij schijnt te zijn bepaald geweest, wel door haar zoude hebben kunnen wederstaan worden.

De aanval op den, om het fort Amerongen gelegerden vijand, welke in de duisternis werd ondernomen, was zoo wel voor de bezetting als voor den vijand, geheel onverwacht, en de eerstgemelde kon zich geen denkbeeld maken, van waar die bijstand was toegesnel; zij verzuimde daarom echter niet tot het verdrijven van den vijand zoo krachtig mogelijk mede te werken, waarin men door de gezamentlijke pogingen dan ook weldra volkomen slaagde, als wanneer door een vrolijk *Wilhelmus*, met dankbaarheid werd te kennen gegeven, dat het dringend gevaar geweken was.

Treffend en aandoenlijk was het oogenblik, toen *Poland* met de zijnen het fort Amerongen binnenrukte, en langs de wang van menig, zoowel door de zonnestrallen als door den kruid-damp, bruin geworden mannengelaat, biggelden een traan van dankbaarheid en vreugde; want men geloofde niet, dat bij den genen, die het hart op de rechte plaats heeft, het menschelijk gevoel verstompt wordt, door de ruwheid van het krijgsbedrijf. De erkentelijkheid was van beide zijden groot, want zoowel de bezetting, welke zoo onverwacht uit hoogen nood gered werd, als zij die de taak der redding met zoo veel ijver en inspanning ondernomen hadden, en hunne pogingen zoo schoon bekroond zagen, vonden daartoe overvloedig reden.

Nadat de eerste verwelkomingen en vreugdebetooningen waren afgeloopen, gaf het detachement, hetwelk met den luitenant *Poland* was medegekomen, zich over aan de rust, waaraan het zoo veel behoefte had, doch welke het niet dan onder den blooten hemel genieten kon; de Bata's legerden zich om het fort, en aan de bezetting werd een ration arak uitgedeeld van den kleinen voorraad, welke de luitenant *Poland* had medegebragt; eene versnapering waarvan zij langen tijd was verstoken geweest.

Zoodra het eerste morgenrood den dag aankondigde, begaven de luitenants *Poland* en *Logeman* zich op een der bastions om de omstreek in oogenschouw te nemen; nergens ontdekte men eenigen vijand meer, en twee detachementen, welke door den luitenant *Logeman* ter veldontdekking waren uitgezonden, keerden een half uur later terug, zonder van den vijand iets gezien of vernomen te hebben; een dezer detachementen bragt het rijpaard van den *Toeankoe Tamboesy* mede, hetwelk deze bij de overhaaste vlugt had achtergelaten.

Bij het aanbreken van den dag kreeg ook de brave regent van Mandehiling, *Radja-Gedobang*, de vergunning om de Bata's in de vijandelijke bivouacken te zenden, ten einde zich meester te maken van hetgeen door de Padries mogt zijn achtergelaten, ten gevolge waarvan zij eenen aanzienlijken buit verzamelden van wapens van allerlei aard.

Vervolgens werd door de luitenants *Poland*, *Logeman* en *Popje* een krijgsraad belegd, waarbij op hun verzoek ook tegenwoordig waren de *Toeankoe* van Natal, de regent *Radja-Gedobang* met de voornaamste hoofden van de Bata's, en eindelijk de beide officieren van de Javasche barissan, met name *Kerto-Redjo* en *Wongso-di-Poero*. De heer *Boers* was buiten staat deze vergadering bij te wonen, doordien hij gedurende de laatste moeilijke marschdagen, eene wond aan het linker been bekomen had, en daardoor aan koorts lijdende was.

In deze bijeenkomst deed de luitenant *Logeman*, in de eerste plaats, verslag van al hetgeen sedert de uitbarsting van den opstand was voorgevallen, van alles wat hem was ter ooren gekomen, opzigtelijk het afloopen van onderscheidene posten, van den afval en het verraderlijk gedrag van den *Jang-di-pertoean* en van de bevolking van Rauw, zoo mede van het vermoedelijk omkomen van den luitenant *Engelbert van Bevervoorden*; altemaal omstandigheden, waarvan aan den luitenant *Poland* en zijne togtgenooten nog niets met zekerheid bekend was. Voorts deed hij mededeeling van den hageheijken toestand waarin het fort Amerongen, vooral door het gebrek aan de noodzakelijkste behoeften, zich bevond, en gaf wijders kennis van het lofwaardig gedrag van den regent van Mandehiling en zijne onderhoorige Bata's, welke den vijand uit Bondjol-Rauw verdreven hadden, en van die sterkte voor hunne eigene verdediging gebruik maakten, daarbij voegende dat ook zij gebrek aan leeftogt hadden.

Vervolgens werd beraadslaagd over hetgeen in den gegeven staat van zaken moest worden verrigt. De voorziening in de dringendste behoefte aan levensmiddelen, kwam toen allereerst in aanmerking; dit was een moeilijk vraagpunt, want van de vijandelijkgezinde bevolking vermogt men niet veel verwachten, en de afstand van Natal was te groot, om den toevoer van levensmiddelen van daar te kunnen afwachten; bovendien was ter genoemde plaats geen genoegzame voorraad voorhanden, om verzendingen van eenig belang te kunnen doen. Aan eenen terugtogt viel niet te denken; niet alleen zou men dan door eene overmagt van Padries vervolgd worden, maar het was ook met genoegzame zekerheid te voorzien, dat de Bata's zich daartegen verzetten zouden, doordien hun land, in dat geval, onmiddellijk zoude worden blootgesteld aan invallen van de hen vijandige Padries, voor welker onderdrukking zij boven alles beducht waren; de Bata's zouden de onzen alzo hoogst vermoedelijk afvallen, wanneer deze tot den terugtogt mogten overgaan, en vermits men, zoowel om Natal, als om Ayer-Bangies te bereiken, door hun land verscheidene dagmarschen zoude moeten doen, zoude daarin een onoverkomelijke hinderpaal gelegen

zijn. Bovendien bestond er geen middel, om de gewonden en zieken te vervoeren, want aan bijstand van transportmiddelen als anderzins, viel, ingeval van eenen terugtocht, niet te denken. Maar al ware de terugtocht mogelijk geweest, zoo zou men daartoe toch hoogst ongaarne zijn overgegaan, en alzoo werd in de eerste plaats besloten het fort Amerongen te blijven bezetten, en zooveel mogelijk in staat van tegenweer te brengen; alle middelen zouden worden in het werk gesteld om levensmiddelen te bekomen, en aan den 1sten luitenant *Poland*, die het hoogste in rang was, werd het bevel opgedragen.

De taak welke nu op *Poland's* schouders rustte was niet gemakkelijk; maar hij was ten eenemale berekend om ze met glans te vervullen. Hij begreep teregt, dat zijne onverwachte verschijning met troepen, waarvan de sterkte en samenstelling in de duisternis niet door den vijand had kunnen opgemerkt worden, en de aanval, met zulk een gelukkig gevolg op den vijand ondernomen, dat hij ijlings de vlugt genomen en zich verspreid had, grooten schrik bij hem moest hebben te weeg gebracht, en dat van die omstandigheid moest worden partij getrokken; dat hij vooral geen vrees hoegenaamd moest laten blijken, want dat van de gezindheid der bevolking niets goeds te wachten was, maar dat hij, door eene krachtvolle onverschrokken houding, ontzag en vrees moest trachten in te boezemen.

Ten gevolge van deze beschouwing der zaken, werd de tolk, met name *Iman-Sioela*, dien dag nog vroegtijdig afgevaardigd naar den *Jang-di-Pertoean* van Rauw, en aan dezen het bevel gezonden om zich met zijne onderhoorige bevolking ten spoedigste te komen onderwerpen bij den nieuw aangekomen kommandant van het fort Amerongen, bij wien hij uiterlijk ten twee ure in den namiddag verwacht werd, met de bedreiging dat gezegde kommandant, bijaldien aan dit bevel geen gevolg werd gegeven, hem 's anderen daags met de wapenen daartoe zoude komen noodzaken, en het geheele land alsdan te vuur en te zwaard zoude worden verwoest. De luitenant *Poland* liet daarbij veel ophef maken van de magt welke hem gevolgd was, en te kennen geven dat spoedig op de aankomst van nog meer versterking kon gerekend worden.

Deze bedreiging had de gewenschte uitwerking; reeds ten elf ure kwam de afgezonden tolk terug, vergezeld van twee priesters, welke, namens het hoofd *Buginda-Alam*, kwamen smeken om genade voor de Rauwenaren, te kennen gevende dat deze onschuldig waren, doch door den Toeankoe *Tamboesy* waren gedwongen geworden, tegen het Gouvernement op te staan, voorts mededeelende, dat de genoemde Toeankoe met de zijnen, in den afgelopen nacht, was op de vlugt gegaan, en dat de Rauwenaren niets liever wenschten, dan in vrede te zijn met het Gouvernement. De luitenant *Poland* hield één

dezer vijandelijke zendelingen als gijzelaar aan, en zond den anderen, van twee Maleijers van Natal en twee Bata's vergezeld, naar het genoemde opperhoofd en den *Jang-di-Pertoean* terug, met de boodschap, dat alleen spoedige onderwerping het middel was om vergiffenis te verkrijgen, en dat, zoo die niet spoedig werd aangeboden, de Bata's vergunning zouden krijgen, om het land te plunderen, en wraak te nemen over de onderdrukkingen en mishandelingen, welke zij gedurende zulk eenen langen tijd hadden te verduren gehad.

Korten tijd later kwamen de zendelingen terug, vergezeld van nog vier goedgekleedde priesters, en gaven te kennen dat de *Jang-di-Pertoean*, benevens nog zestien opperhoofden, hunne onderwerping wenschten te komen aanbieden, maar dat zij bevreesd waren om het fort te naderen. De luitenant *Poland* zond daarop deze zendelingen nogmaals terug, vergezeld van dengenen die vroeger als gijzelaar was aangehouden, met de boodschap, dat zij niets te vreezen zouden hebben, indien zij slechts spoedig kwamen opdagen.

Inmiddels werd er door den luitenant *Poland* ook aan gedacht, om het fort in verdedigbaren staat te brengen. Ten einde in het gebrek aan munitie voor den tweeponder te voorzien, liet hij bamboezen kokers snijden, welke de middellijn van eenen tweeponds kogel hadden; vervolgens deed hij infanterie-patronen, waarvan ruim 50000 voorhanden waren, breken, de bamboezen kokers ieder met 50 loden kogels vullen, en van onderen en van boven met een door rotting bevestigd plankje sluiten. Op deze wijze deed hij voor het kanon van twee pond honderd schrootshots vervaardigen. Van het kruid der gebroken infanterie-patronen werden kardoezen gemaakt, waartoe de stof van oude kleederen gebruikt werd. Vervolgens werd aan den regent *Radja-Gedobang* de taak opgedragen, om door de Bata's een groot aantal bamboezen voetangels (op Sumatra *randjoes* en op Java *borangs* genaamd), te doen aanmaken, om daarmede het glacis en alle andere plaatsen, welke den vijand tot toegang naar het fort zouden kunnen dienen, te beplanten.

Ten half twee ure, terwijl de bezetting zich met deze werkzaamheden druk bezig hield, ontwaarde men dat in eene oostelijke rigting eene groote menigte volk in aantocht was. Onmiddellijk begaf zich ieder op zijnen post, en ook de regent van Mandehiling verzamelde zijn volk, ten einde gereed te zijn den vijand, zoo noodig, goed te ontvangen. Op een gewerschot het fort genaderd zijnde, bleef deze stoet staan, en één man, van eene witte vlag voorzien, trad voorwaarts. De luitenant *Logeman* herkende dien man, en wenkte hem toe dat hij slechts zoude naderen, waaraan deze voldeed. Zoodra hij binnen het fort gekomen was, reikte hij den onzen de hand en verhaalde dat de *Jang-di-pertoean* met al de hoofden van

Rauw was aangekomen om zich te onderwerpen, met de belofte van het Gouvernement steeds getrouw te zullen zijn. Hij werd onmiddellijk teruggezonden, om aan den *Jang-di-pertoean* en verdere hoofden, te gelasten, alleen en zonder gevolg te naderen, en onmiddellijk daarop verlieten de luitenants *Poland*, *Logeman* en *Popje* ongewapend het fort, om de hoofden te gemoet te gaan, doch lieten aan den kommandant der wacht de vereischte bevelen, om, ingeval van verraad, daarnaar te handelen. Ook de heer *Boers* begaf zich, in weêrwil zijner ongesteldheid, door twee inlanders ondersteund, buiten het fort.

Een eind wegs buiten het fort gekomen zijnde, bleven de genoemde officieren met den heer *Boers* staan, om de hoofden af te wachten; deze kwamen weldra nader, de *Jang-di-pertoean* op den nek van eenen inlander gedragen wordende, en vergezeld van zestien hoofden, welke door de luitenants *Logeman* en *Popje*, allen herkend werden.

Nadat men zich, naar inlandsch gebruik, in eenen kring op den grond had nedergezet, herhaalden de *Jang-di-pertoean* en overige hoofden hunne bede om vergiffenis, met de stellige belofte, van het Gouvernement steeds en onder alle omstandigheden getrouw te zullen blijven, het zoo noodig bij te staan, en zich verbindende om de bezetting van al het noodige te voorzien.

De luitenant *Poland* gaf daarop te kennen, dat hij deze onderwerping aannam en daarmede een blijk gaf van 's Gouvernements grootmoedigheid, onder beding nogtans, dat de Rauwenaren, als bewijs van hunne goede gezindheid, binnen vier dagen, in het fort Amerongen zouden leveren de navolgende benodigdheden, als: 60000 ponden rijst, 500 kannen olie, 55 kərbouwen (huffels) en 400 hoenders, waartoe iedere kampong naar gelang van hare grootte, moest bijdragen. Voorts moesten zij dagelijks 500 man leveren, om aan de voltooiing van het fort te arbeiden.

Deze maatregelen hadden eene gewenschte uitkomst; binnen vier dagen was het fort Amerongen van de gevorderde hoeveelheid levensmiddelen voorzien, welke gedeeltelijk betaald werden met gelden welke den luitenant *Logeman* in persoon toebehoorden; want gouvernements-gelden waren niet voorhanden; terwijl voor het overige grootste gedeelte aan de kampongs, welke de benodigdheden geleverd hadden, schriftelijke bewijzen werden afgegeven, welke later allen behoorlijk tegen geld zijn ingewisseld. Ook kwamen dagelijke 500 manschappen aan het fort werken, zoodat die arbeid spoedig vorderde, en het fort weldra in eenen geheel verdedigbaren staat gebragt en van behoorlijke gebouwen voorzien was.

Nadat deze eerste en noodzakelijkste voorzorgen genomen waren, werd lan verschillende wegen aan den luitenant-

kolonel *Elout* berigt gezonden van den staat van zaken te Rauw, en daarbij tevens verzocht, om de toezending van onderscheidene noodwendigheden, als: geld, arak, kleding, munitie, en zoo mogelijk een stuk geschut en versterking aan manschappen, vooral ook om de toezending van eenen officier van gezondheid met instrumenten en geneesmiddelen.

Maar, nu hebben wij gezien, hoe de luitenant *Poland*, met zijne gewone werkdadigheid, in de noodwendigste behoeften, zooveel de omstandigheden toelieten, voorzag, en welke maatregelen van voorzorg door hem genomen werden, waarbij hij op eene allezins prijzenswaardige wijze ondersteund werd door de luitenants *Logeman* en *Popje*, zoo mede door den regent van Mandehiling — nu wordt het tijd om mede te deelen, door welke omstandigheden zijne verschijning in Rauw veroorzaakt werd, op eene wijze, welke voor de bezetting van het fort Amerongen, even welkom als onverwacht was, en die ook door den luitenant-kolonel *Elout* niet had kunnen worden voorzien.

(Vervolg hierna.)

BEKNOPTE HANDLEIDING

DER

ZWEMKUNST,

HOUDENDE ALGEMEENE EN BIJZONDERE REGELEN, OM HET ZWEMMEN IN ZEER KORTEN TIJD TE LEEREN, EN ANBEREN DAARIN TE KUNNEN ONDERWIJZEN.

Tot ons groot genoegen hebben wij van den WelGestr. heer 1sten Luit. SMITS van het regiment Grenadiers en Jagers, ontvangen de bovengenoemde en hier volgende handleiding der zwemkunst-reglementen voor deze nuttige oefening. Wij haasten ons dezelve dadelijk aan onze lezers mede te deelen, terwijl wij in een volgend nummer zullen opnemen de beschrijving, benevens de teekening der zwem-inrigting, door dien geachten officier in de Koninklijke residentie daargesteld. De bedoelde stukken waren mede welwillend door Zijn Edele aan ons toegezonden. Den heer 1sten luit. SMITS betuigen wij bij deze gelegenheid onze erkentelijkheid voor de spoedige voldoening aan de wenschen door ons geuit in het laatste nummer des vorigen jaargangs; terwijl wij hopen dat dit voorbeeld algemeene navolging moge vinden.

De Redactie.

I. HET BADEN EN ZWEMMEN IN HET ALGEMEEN.

Het baden is wel geene eigenlijk gezegde kunstmatige lichaamsoefening, maar daartoe, als het ware, eene voorbereiding; het is een van de geschiktste middelen om reinheid en zindelijkheid te bevorderen.

Het gebruik van koude baden wordt voor zeer gezond gehouden, voornamelijk voor jonge lieden; het versterkt de huidspieren en zenuwen, vermeerderd de onzichtbare uitwaseming en den omloop der vichten, lost sommige verstoppingen op, geeft eenen gezonden slaap en maakt vooral de huid minder vatbaar voor de ruwere indrukken van weersgesteldheid, als anderzins; in een woord, het versterkt het geheele lichaamsgestel.

Wat betreft den tijd van het jaar en den dag, alsmede de warmte van het water, zoo is het beste, wanneer men nog niet gewoon is aan

het gebruik der bedoelde baden, daarmede in de zee, rivieren of andere wateren, in de open lucht, bij goed weder, te beginnen tegen het einde van het voorjaar, of in den aanvang van den zomer, en wel tegen den avond, omdat het water alsdan het warmste is, als zijnde het langste door de zon beschenen. Ten einde zich langzamerhand tegen guurheid van weder en wind te verharderen, vervroegde men allengskens het baduur tot vroeg in den morgenstond, en men zal op deze wijze, niet alleen, zelfs in den herfst geene koude meer in het water gevoelen, maar de heilzaamste gevolgen van het koude bad ondervinden.

Men moet zich vooral niet baden, of ook niet zwemmen, wanneer men zich ongesteld gevoelt; evenmin vóór dat de spijsverteering is afgelopen; hierom is dan ook de ochtend- en de avondtijd de beste.

Menschen die er aan gewoon en tevens sterk van gestel zijn, kunnen, zonder het minste letsel, zich op elk uur van den dag baden en zwemmen.

Voorname eerstbeginnenden moeten zich zeer wachten, bezweet zijnde, zich in het water te begeven; zij behooren ter bestemder plaatse zich slechts langzaam te ontkleeden, daarna onmiddellijk in het water te springen, en zich geheel nat te maken, speciaal het hoofd; volgens de meeste schrijvers is zulks *in het algemeen* het beste en gezondste.

Men moet zich voorts gedurende het baden gestadig bewegen, wassen; plassen, zich wrijven, het hoofd nat maken en onderdompelen; dit laatste meer herhaaldelijk, wanneer men zich in den heeten zonnenschijn moet baden.

Het hangt hoofdzakelijk van het lichaamsgestel en van de warmte van het water af, hoe lang men daarin moet blijven; verstaat men echter de kunst van zwemmen, is men hieraan gewoon en tevens gezond van gestel, zoo kan men het gerustelijk en zonder gevaar voor eenig letsel, een uur en zelfs langer daarin volhouden; maar voor het overige is er slechts een algemeene regel, welke deze is: dat men in het water kan verblijven, zoo lang men het daarin aangenaam vindt, en moet verlaten, zoodra men zich huiverig begint te gevoelen.

Beweging te nemen na het zwemmen en baden, is zeer aanbevelenswaardig. Voorts moeten wij hier nog het volgende doen opmerken: Wanneer men, koud beginnende te worden, het bad verlaat, zich afdroogt en het gewone eerste kleedingstuk aantrekt, zal men, doorgaans terstond, de beginselen ontwaren van eene aangename warmte, die zich weldra over het geheele lichaam verspreidt, en eene gemakkelijkerheid, helderheid, ruimte der borst en frisheid achterlaat, welke voor het lichaam verkwikkend zijn; dit is een teeken dat het baden wezentlijk goed gedaan heeft. Ondervindt men daarentegen, na zich gebaad te hebben, hoofdpijn, ongemakkelijkheid, rilling; zoo is dit een bewijs, of dat men het hoofd niet genoeg heeft afgekoeld, of dat men te lang in het water is geweest; eindelijk, zoo zulks op het baden volgt, dat men voor het koude bad te zwak en teeder van lichaam is.

Deze zijn de voorzigtigheids-maatregelen, welke bij het baden en zwemmen moeten in acht genomen worden.

ZWEMMEN IN HET ALGEMEEN.

De zwemkunst is eene kunst, welke doet leeren, hoe men het lichaam houden en bewegen moet, om niet alleen voor verdrinken veilig te blijven, maar ook om te komen waar men wezen wil.

Het zwemmen is, zonder tegenspraak, eene der nuttigste en belangrijkste lichaams-oefeningen; het vereenigt in zich alle goede uitwerkselen van het baden, ja vermeerdert die nog zeer aanmerklijk. Het is een middel waardoor men zich-zelf en anderen dikwerf uit dreigend doodsgevaar kan redden, en voor elken stand in de maatschappij, maar vooral voor den krijgsmansstand onontbeerlijk. Het is aangenaam en versterkend, het geeft kracht en gezondheid aan het geheele lichaam; bijzonder is het heilzaam voor de borst, die bij deze oefening, zonder verhitting versterkt wordt.

Men ademt vrijer en dieper, terwijl de geheele houding van het lig-

chaam, vooral de beweging der armen, de borstholte telkens aanmerklijk doet uitzetten.

Voorts wordt men, onder het vermoeyen zelf, door het koelen of koude water verfrischt en versterkt.

Dit heeft het zwemmen vóór boven alle lichaams-oefeningen; van daar dat frissche en geoefende zwemmers deze kunst zeer lang kunnen uithouden; en wat het aangename betreft, het verschaft bewegingen, die geheel vrij en onbelemmerd zijn.

Men kan zich bewegen zooals men wil, en vindt zich van alle kanten en in elk punt, gelijkelijk ondersteund; elke houding is dus in zeker opzigt onverschillig.

Desniettegenstaande wordt deze kunst, vooral hier te lande, niet zoo algemeen als wenschelijk was geleerd en beoefend.

De geschiedenis der zwemkunst verliest zich in de hooge oudheid.

Bij de Grieken maakt zij een voornaam gedeelte der opvoeding uit.

De Spartaansche jongelingen, ja zelfs de meisjes, werden er ingeoeft.

De Atheners rekenden het zwemmen voor elk mensch zoo noodzakelijk, dat zij het hunnen kinderen in de vroegste jeugd lieten leeren, en onkunde in het zwemmen, met onkunde in het lezen gelijk stelden.

Aan het zwemmen was te gelijkertijd het duiken verbonden; zoo waren, bij voorbeeld de duikers van Delos bijzonder beroemd.

Dat ook de oude Noordsche volken geoefend waren in het zwemmen, kan men lezen bij OLAVUS MAGNUS. Onder hen munteden wel inzonderheid uit onze voorouders, de Batavieren, onder dewelke één, met name SORANUS, in de geschiedenis der zwemkunst beroemd is geweest.

HET LEEREN ZWEMMEN.

a. Vooraf is het noodig dat de leerling zich met het water bekend make; hiermede niet bekend zijnde en zich nooit gebaad hebbende, zou hij terstond worden afgeschrikt, door de zonderlinge benaauwdheid die het water, wanneer men langzaam er in afdaalt, geeft, zoo ras het tot aan den buik en vervolgens tot aan de borst begint te komen. Dit gaat evenwel spoedig en in weinige minuten over.

Men moet dus eerst meermalen zich gebaad en geheel, ook met het hoofd, onder water gedompeld hebben, eer men aan het leeren zwemmen kan denken.

b. Dat men om het te leeren, stil en zuiver water moet uitkiezen, met eenen harden, zandigen bodem, waar men vooreerst niet dieper dan uiterlijk tot aan den hals kan inzakken, spreekt wel van zelf. Het best is een oever die niet stijl, maar langzaam glooiend afloopt en dieper wordt.

c. Om alle ongelukken voor te komen, zullen zeker zorgvuldige ouders, voogden of leermeesters, er voor waken, dat jonge lieden niet zonder opzigt leeren zwemmen. Deze opziener dient zelf wel te kunnen zwemmen, doch dit is niet volstrekt noodzakelijk, mits hij maar met de hierna beschrevene, verschillende manieren en de daartoe vereischte bewegingen, ten volle bekend zij.

Bijzonderlijk moet hij naauwkeurig kennen hetgeen tot goed voorover zwemmen noodig is, om op elke verkeerde beweging dadelijk te kunnen achtslaan.

d. Het is zeer nuttig en noodzakelijk, dat men den leerling elke beweging eerst buiten het water leere maken, in een zwemtoestel, beschreven in de *Militair Gymnastiek van Professor Dr. JOHANN ADOLPH LUOWIG WERNER*, of bij gebrek daaraan, op eene plank, of een stoel zonder rug; heeft de leerling zich dit goed eigen gemaakt, zoo laat men hem te water gaan, met eenen zwemgordel, onder de borst en armen vastgemaakt, met eenen ring van achteren, waaraan een stevig zwemkoord, hetwelk weder aan het einde van eenen meer of min langen zwemstok is bevestigd.

De lengte van den zwemstok en het koord hangen van de plaat-

selijke omstandigheden af; want dit geheele toestel moet dienen, om op den oever of in eene schuit staande, den leerling, die in het water is, de slagen te leeren, en naar verkiezing boven te houden en tegen alle mogelijkheid van zinken, al ware het ook het diepste water, te beveiligen.

Wanneer men nagaat dat het menschelijk ligchaam nagenoeg even zwaar is als het water, hetzij dan iets zwaarder of ook iets ligter, zoo zal men in allen gevalle begrijpen, dat er naauwelijks eenige kracht toe noodig is, om een mensch op die wijze, zoo lang hij in het water ligt, boven te houden; dus krijgt dan ook de leerling alle mogelijke vrijmoedigheid, en de onderwijzer is in staat, om hem niet alleen ondersteuning te geven, die immer vereischt wordt, zonder hem in het minst te belemmeren; voorts make men, zooals meermalen is opgemerkt, een aanvang met het voorover zwemmen. Intusschen heeft men nog verscheidene andere hulpmiddelen, waartoe dienen kunnen allerlei lichamen, die merkbaar soortelijk ligter zijn dan het water, zooals kurk, biezen, met lucht gevulde en toegebonden blazen, enz., enz.; maar volgens de meeste schrijvers en aan de voornaamste zwemscholen buitenslands, wordt de hierboven vermelde manier met succes gevolgd.

Na de opgegeven manier is de kurk het best. BACHSTROM en LA CHAPPELLE hebben hier veel over geschreven, en zeggen dat de kurk, met het water vergeleken, eene zeer geringe soortelijke zwaarte, naauwelijks een vierde of vijfde deel gewigts van een gelijken omvang water heeft; daarenboven laat het zich gemakkelijk snijden, verdeelen en overal heen brengen. Zes ponden kurk zijn voldoende om een volwassen mensch, al kan hij ook niet in het minst zwemmen, tegen verdrinken te bewaren.

Hetzelve moet, gelijk alle soortgelijke middelen, even onder de armen worden vastgemaakt, opdat men geen gevaar loope van te kantelen, of met de beenen, in plaats van met het hoofd, naar boven te gaan zwemmen. Ter bereiking van dit doel heeft men verschillende middelen voorgeslagen. BACHSTROM, *F. Art de nager*, ook in het hoogduitsch *Die Kunst zu swimmen*, stelt voor een kurken keurs, lijf of harnas, bestaande uit vier kurkplaten, van twaalf duim lang en zes duim breed, twee voor de borst en twee achter op den rug; deze platen worden in linnen genaaid en met armgaten voorzien, opdat men ze, even als een borstrok zonder mouwen, kunne aantrekken; om het opschuiven te beletten, maakt men het van onder aan een zwem- of onderbroek vast.

DE LA CHAPPELLE heeft eenige veranderingen aan dezen zwemrok voorgeslagen, en hierover een zeer wijdoopig boek geschreven. Het hoofdzakelijke bestaat hierin: dat hij, in plaats van vier groote kurkenplaten, honderd dertig kleine vierkante stukjes kurk, in linnen naait, en eene zwembroek daarmede verbindt; het geheel noemt hij een scaphander, en is zeer aanbevelenswaardig voor zeelieden.

HET ZWEMMEN ZELF.

Het zwemmen berust op dezelfde grondbeginselen, als de beweging door middel van roeiriemen, te weten: wanneer zich een ligchaam in het water beweegt, zoo ontmoet het tegenstand, en wel naar evenredigheid van de grootte der oppervlakte, die het water snijden moet. Hoe grooter deze oppervlakte is, hoe sterker de tegenstand; hoe kleiner of snijdender daarentegen, hoe minder ook de tegenstand; wil men dus zwemmen, dat is, door middel van armen en beenen, het ligchaam over de oppervlakte van het water heen bewegen, zoo moet men bij het roeijen met armen en beenen, dit in het oog houden: in de eerste plaats, dat men, bij het voortduwen, de breedste oppervlakten, dus de handpalmen en voetzolen, het water aanbiedt; terwijl men bij het terugtrekken, het tegenovergestelde doet plaats hebben; dit niet in acht nemende zoude men zich te vergeefs vermoeijen en dikwijls meer achter dan voorwaarts geraken.

In de tweede plaats: dat, naarmate de riemen langer zijn, men ook des te meer vordert; wil men dus fiks voortspoeden, zoo moet men bij

het van zich afslaan, de armen niet krom, noch verkort, maar in de lengte uitgestrekt houden. Eindelijk komt nog in aanmerking, dat de tegenstand van het water te grooter is, naarmate men de oppervlakte, waarmede men zwemt, sneller en krachtiger beweegt.

Op deze drie beginselen berust nagenoeg de geheele kunst; alzoo, ten eerste: hoe grooter oppervlakte men bij het uitslaan aan het water gelijktijdig kan aanbieden; hoe verder van het ligchaam verwijderd men deze oppervlakte kan bewegen, en hoe sneller en krachtiger men hierbij te werk gaat; anderen, hoe nader aan het ligchaam en hoe langzamer men eene smallere, meer snijdende oppervlakte der ledematen terug kan bewegen, des spoediger, beter en gemakkelijker zal men zwemmen (1).

Ten aanzien der verschillende manieren van zwemmen, komen in aanmerking:

1°. Het zwemmen voorover, of op den buik.

2°. Het zwemmen achterover, of op den rug.

3°. Het watertreden.

4°. Het duiken, en

5°. Het zwemmen onder water.

Over dit alles wordt hierna, zooveel mogelijk, het noodige voorgedragen; dan gehandeld over den sprong in het water; het zwemmen in snelstroomende rivieren; het overtrekken van eene gracht of rivier; het redden, het zwemmen met uitrusting, wapenen en bepakking en het gebruik der zwembboot.

1°. HET ZWEMMEN VOOROVER.

Dit geschiedt op verschillende manieren; zie hier eenige van de voornaamste en noodzakelijkste.

a. Het zwemmen voorover, regtuit, met armen en beenen te gelijk.

Deze manier is wel de voornaamste en algemeenste. Hij die ze volkomen verstaat, kan, zooals men zegt, zwemmen; ten minste, eerst goed voorover of op den buik kunnende zwemmen, leert men de andere manieren spoedig en als van zelve. Het is dus best hiermede te beginnen, schoon anders het zwemmen op den rug gemakkelijker is. Maar voorover te zwemmen, is meer overeenkomstig onze gewone bewegingen, men kan vooruit zien, en, verstaat men de kunst goed, ook vrij wat spoed maken.

Deze manier is vermoeijender dan het zwemmen op den rug; ook moet men den nek wat veel achterover buigen, doch dit went spoedig.

Wat de ligging of den stand van het ligchaam betreft, men ligt schuins in het water voorover, de beenen wat dieper; eerst na het afstooten rijzen deze laatsten, om daardoor den voortgang van het ligchaam minder te belemmeren; hoofd en hals zijn achterwaarts gebogen, de borst vooruit en rond gewelfd; de rug hol, de armen voorwaarts gestrekt, met de duimen tegen elkander, de kleine vingerzijde wat hooger, alles onder water; voorts de vingers digt gesloten; de duimen aan den wijsvinger aangedrukt, en de hand een weinig hol gemaakt; zoo bootst men het best de ontbrekende zwemhuid na, en biedt aan het water eene breedere oppervlakte (2).

De dijen zijn gelijktijdig ver vaneen verwijderd en dus ook de kniën, de heupen zijn weinig of niet gebogen, maar het kniegewricht des te meer, en wel dermate, dat de hielen digt bij elkander voor de billen bijeenkomen; de toonen zijn niet opgetrokken, maar nederwaarts gebogen, zoodat de voet met de scheen, zooveel mogelijk, eenen stompen hoek maakt. Dit is de houding na het terugtrekken der ledematen, en even vóór dat de slag of de eigenlijk gezegde zwembeweging begint.

Deze zwembeweging bestaat hierin: met elke hand of arm maakt men een vierde van een cirkel zijwaarts. Bij den aanvang van deze boog-

(1) *Lehrbuch*, fol. 16—28, LUDWIG WERNER.

(2) *Zic VIENT*, Th. 11, fol. 297.

streek, houdt men de beide handpalmen of vlakken benedenwaarts gerigt. Tegen het midden van den boog, draait men ze meer loodrecht, met de duimen naar onder; over het geheel mag deze beweging wel een weinig schuin benedenwaarts gerigt zijn; zoo wordt het ligchaam des te meer geligt, en door de latere zijwaartsche beweging der handpalmen voortgestuwd. Wilde men de handpalmen vroeger geheel zijwaarts rigten, zoo zoude men den voortgang van het ligchaam meer hinderen dan bevorderen; zoo ook moet deze geheele beweging, als men fiks wil door zwemmen, met uitgestrekte armen en met kracht geschieden; doch, verkiest men het gemakkelijker te verrigten, zoo kan men de armen een weinig in den elleboog buigen.

De armen veel verder achterwaarts te bewegen, dan zoo even is aangewezen, is noodeloos; en hinderlijk zoude het zijn, wilde men de handpalmen tegen het einde van den streek, naar boven wenden.

Wat de voeten betreft, deze spreide men, uit de daar even beschrevene ligging ver vaneen, benedenwaarts, tot dat het kniegewricht regt gebogen is. De voeten gaan dus niet zooals bij kikvorschen neven elkander regt naar achter, zoodat de kniën op het laatst weder bijeenkomen, maar de kniën blijven verwijderd, terwijl men met de geheele buitenzijde van het been en de bovenste oppervlakte van den voet zich afstoot. Eerst na het voleindigen van dezen stoot, trekt men de kniën te zamen, om het glad voortglijden van het ligchaam des te meer te bevorderen. Na op deze wijze met armen en beenen het ligchaam fiks te hebben afgestooten, volgt het terugbewegen der ledematen. De armen zijn alsnu zijwaarts nagenoeg regt uitgestrekt, de beenen ook regtuit en bij elkander. Om eene volgende streek te maken, moeten beide deze ledematen weder in dienstzelden staat gebragt worden, waarin zij waren, vóór dat de daareven beschrevene zwembeweging begint, voorts de handen met de palmen tegen elkander en de duimen lager voor de borst.

Bij deze terugbeweging neemt men in acht, dat het handgewricht sterk voorover gebogen zij, of dat de hand waterpas ligge, en de duimzijde vóór; voorts dat de beweging langzaam en niet met een ruk geschiede; zijn de handen aldus voor de borst gebragt, zoo steekt men ze met een ruk van het geheele ligchaam regt vooruit, evenwel onder de oppervlakte des waters.

Bij deze beweging moeten de vingertoppen en niet de handvlakken het water snijden; de terugbeweging der voeten geschiedt op deze wijze:

De kniën verwijderen zich zachtelijk van een. Zij buigen zich, en langzaam trekt men de hielen weder voor de billen. Het is bij deze beweging een hoofdgebrek, de dijen in het heupgewricht zoo te buigen, dat de kniën naar de borst bewogen worden; op die wijze zou men meer achter dan voorwaarts geraken.

Nu moeten wij nog met een enkel woord over het in acht nemen van de ware tijdpunten handelen. Hier komt het niet minder op aan, dan op de bewegingen zelve.

Men zoude al ligt denken, dat men handen en voeten gelijktijdig moet uitslaan, doch dit is verkeerd; duidelijkheidshalve moeten wij ons de zaak dus voorstellen. Het uitslaan en terugbrengen der armen heeft drie tijdpunten (tempo's):

- a. de handen strekken zich regt vooruit.
- b. Zij maken den boog.
- c. Zij keeren terug tot voor de borst.

De beweging der voeten daarentegen heeft maar twee tijdpunten:

- a. Zij slaan uit.
- b. Zij keeren terug.

Nu moet de beweging *a* der handen, gelijktijdig geschieden met *a* der voeten, dat is, het voorwaarts uitstrekken der handen geschiedt gelijktijdig met het uitslaan der voeten. Op die wijze openen armen en handen als het ware de baan, en glijdt het ligchaam, door het spits toeloopen van armen en handen, geholpen door het uitslaan der beenen, met des te grootere vaart voorwaarts; terwijl de armen en handen de

beenenvervangen, en juist dan beginnen te werken, wanneer de beenen hunne werking gedaan hebben, en zich als van zelve sluiten.

Alles werkt op die wijze te zamen, om elke beweging op het voordeeligste te gebruiken en aan het ligchaam den grootst mogelijken voortgang te verschaffen (1).

Om jonge lieden deze manier van zwemmen te leeren, is het best hun de bewegingen eerst op het land in een zoogenaamd zwemtoestel, voor te maken; daarna hen te begeleiden in het water, met eene zwemgordel, digt onder de armen aangespeld, aan een' zwemstok en eene lijn, waarna men hen de op het land in het zwemtoestel geleerde slagen, langzaam in het water laat verrigten.

b. *Het voorover zwemmen op zijde, met armen en beenen te gelijk.*

Deze manier verschilt weinig van de vorige; zij bestaat hierin:

Zwemt men volgens de vorige manier, voorover, zoo draait men zich een weinig op zijde, zoodat, bij voorbeeld, de regter schouder vóór komt, dan komt de linker schouder meer of min boven.

Het aangezicht draait men daarbij links. De zwembeweging is als voren, alleen met dit onderscheid, dat door den draai van het ligchaam de armen en handen zich een weinig anders bewegen moeten.

Daar de regter schouder vooruit steekt, zoo grijpt de regter arm ook meer vooruit en dieper dan de linker; daarentegen slaat deze ook weder meer naar achteren en op zijde dan de eerste. Heeft men den linker schouder voor, zoo is alles omgekeerd.

Deze manier is aangenaam ter verpoizing, en bijzonder geschikt om spoed te maken, daar de schouder het water beter snijden kan, dan het breede der borst.

c. *Het zwemmen voorover, op zijde, met beide beenen, doch met ééne hand.*

Men zwemt ten volle zooals hiervoor onder *l. a* is opgegeven, en laat de eene hand rusten, om daarmede iets over het water te dragen, of men zwemt zooals onder *b* is opgegeven, en laat alleen dien arm werken, waarvan de schouder vooruit steekt. Bij het leeren van deze manier, houde men eerst den rustenden arm stil en in het water, daarna trachte men hem uit het water op te steken; dit kunnende verrigten is het tijd dat men beproeve, bij voorbeeld met een kogel, een kleedingstuk, eenig wapentuig, enz. voort te zwemmen, zonder dat deze voorwerpen nat worden.

Het belangrijke van deze oefening is klaarblijkelijk en men kan het ten deze er zeer ver in brengen.

d. *Het zwemmen voorover, met de beenen alleen.*

De beweging met de voeten is zoo als onder letter *a* beschreven is. Alleenlijk ligt het ligchaam schuiner naar beneden. De armen houdt men gesloten aan de zijden, of nog beter, men houdt de vingers te zamen waterpas voor zich uit; zoo vormen de armen eene spits, en men snijdt het water des te gemakkelijker. Dat men voor het overige op deze wijze niet zoo snel voortkomt als met armen en beenen te gelijk, spreekt wel van zelf.

e. *Het zwemmen voorover met de armen alleen.*

De beweging der armen is zooals onder *l. a*. Daar de beenen hier rusten, zinken zij dieper en komen het staan nabij. Dat deze manier moeijelijk, vermoeijend en weinig spoed makende is, lijdt geen twijfel.

(1) Vergelijk *Lehrbuch*, fol. 99—106. Men beveelt ook nog aan, de manier der kikvorschen en der honden, maar ik voor mij geloof, dat de opgegevene manier de beste is.

2°. HET ZWEMMEN OP DEN RUG.

a. *Het waterpas liggen op den rug en het hangen in het water.*

Deze beide manieren van zwemmen zijn belangrijk, omdat zij weinig inspanning vereischen, en daarom bijzonder tot uitrusten geschikt zijn.

De leerling ga tot aan de heup in het water, werp zich daarop zachtelijk achterover, en houde het geheele ligchaam lijnrecht stijf uitgestrekt. Hij buige zich noch in de heupen, noch in den nek; het achterhoofd ligt alsdan tot aan de ooren in het water; aangezigt, borst, kniën en toonen komen alleen boven. De armen liggen gesloten aan beide zijden. De beweging die men te maken heeft is eenvoudig; de handen liggen met uitgestrekte, doch geslotene vingers meer naar boven; na de ellebogen een weinig gebogen en de handen langs de dijen te hebben opgeligt, stort men ze, met korte, snel op elkander volgende streken, schuins naar beneden van zich, zoodat de handpalmen tegen het water slaan, en het onderlijf, hetwelk anders zinken zoude, bovenhouden. Zinken de beenen evenwel, zoo is dit een bewijs, of dat het achterhoofd niet diep genoeg in het water ligt, of dat men de handen te ver van de kniën verwijderd, en te veel naar boven opgetrokken, bij de heupen laat bewegen. Wil men iemand ten deze ondersteunen, zoo doe men dit met de hand onder het kruis, of liever met den zwemgordel om de lenden.

Het hangen in het water grenst zeer na aan het waterpas liggen; er is niets meer toe noodig dan dat men met bovengenoemde beweging ophoude, en de armen en handen aan beide zijden regt uitsteke; natuurlijk zinken alsdan eerst de beenen, vervolgens de dijen, het onderlijf en de borst, het ligchaam hangt scheef; en buigt men het hoofd sterk naar achter, zoodat men in allen gevalle met het aangezigt boven water komt om uit te rusten, dan is deze houding bijzonder aanbevelenswaardig (1).

b. *Het zwemmen op den rug met de handen alleen.*

Deze houding van het ligchaam is dezelfde als bij de vorige oefening. Men ligt namelijk op den rug schuins in het water, met de beenen gezonken en het aangezigt boven water; armen en handen liggen even als bij de vorige oefening, langs het ligchaam wijd uitgestrekt; nu strekke men beide armen met regt uitgestoken handen en gesloten vingers, zoodat de kleine vingerzijde het water snijdt, zijwaarts uit; draaije daarop de hand snel om, met de duimzijde naar boven, zoodat de handvlakte tegen het water komt, en bewege ze zoo al roeiende met kracht in een vierde cirkel tot aan de dij toe; op deze wijze zal het ligchaam, deels uit het water opgeligt, deels achterwaarts bewegen worden.

Het terugbewegen is zoo als hier boven is gemeld, met het smalle van de hand of de kleine vingerzijde vooraan; zijn de armen ten volle uitgestrekt, zoo draait men de hand weder loodrecht, zoodat de duimzijde bovenkomt, en bewege ze terug, zoo als boven gemeld is.

c. *Het zwemmen op den rug met de voeten alleen.*

Dit is eene hoofd-oefening in de zwemkunst. Bij eene zeer gemakkelijke ligchaamshouding, geeft zij zoo veel spoed, dat men met elken ruk bijna de lengte van zijn ligchaam voortsnelst.

Daar men hierbij de armen niet behoeft te gebruiken, zoo vermoeit deze manier weinig en dient tot verademing en rust, wanneer men eerst voorover en op de borst gezwommen heeft.

Wat de houding van het ligchaam betreft, deze is schuins, zoo als bij de vorige oefeningen. Men ligt op den rug, zoodat de oppervlakte van het water met het regt uitgestrekte ligchaam eenen hoek uitmaakt van tusschen de 20° en 30°. Stomper dient hij niet te zijn, omdat hij anders door het te sterk weerstand bieden van den rug, den voortgang te veel zoude belemmeren. Het achterhoofd ligt tot aan of over de ooren in het

water, de armen aan het lijf, de handen op de borst over elkander of ook op de buik.

Dus achterover gelegen, trekt men de kniën langzaam naar omhoog, doch vanéengespreid; de hielen blijven bij elkander en komen tot dicht aan de billen; nu stoot men beide voeten met kracht van zich af, ver uiteen; zoo werken niet alleen de voetzolen, maar ook de buitenvlakte der beenen en dijen, en men krijgt eene vrij felle vaart, die hoofd en borst een eind wegs buiten het water duwt. Na dien stoot trekt men de kniën weer op, en handelt vervolgens als voren; doch men wachte met het ophalen der kniën tot dat de vorige stoot volkomen heeft uitgewerkt. Alles geschiedt langzaam, als het ware op de maat, en met een ruk van het geheele ligchaam.

d. *Het zwemmen op den rug met de armen en beenen te zamen.*

Deze manier is zamengesteld uit de beide onder b en c opgegevene regelen; heeft de leerling beiden geleerd, zoo kan hij tot deze overgaan.

De bewegingen zijn hierboven reeds opgegeven; men heeft ze slechts te verbinden. Het optrekken der kniën en het uitstrekken van armen en handen, met de snijdende kleine vingerzijde vooruit, geschiedt gelijktijdig; zoo ook bij het afstooten. Heeft deze zijne volle werking gehad, eerst dan haalt men armen en beenen weder op; men kan ook met de armen op deze wijze werken, zoo dat men ze, wanneer ze op zijde liggen, met de handen tegen de dijen, de duimen omhoog, langs het lijf tot op de hoogte der borst opwaarts trekke, en met de toppen der vingers omhoog, terugstootte; de eerste manier is evenwel krachtiger.

3. HET WATERTREDEN.

Het watertreden is eene kunst, waardoor men het ligchaam regtop in het water beweegt, zoodat het hoofd en zoo mogelijk ook de schouders boven komen. Men gebruikt daarbij alleen de beenen en wel op verschillende wijzen. Vooreerst kan men de beide beenen te gelijk oplichten en plat met de voeten nedertrappen, dan rijst het ligchaam een aanzienlijk eind uit het water, maar zinkt daarop ook des te dieper. Meer gelijkmatig is de beweging en blijft men ook gelijkmatiger boven, wanneer men dit stampen bij afwisseling doet, nu met het eene en dan met het andere been.

Men kan ook, in de derde plaats, de beenen, hetzij gelijktijdig, hetzij bij afwisseling bewegen, zooals 1. a. bij het zwemmen voorover is beschreven. Eindelijk kan men ook beurtelings den hiel van den eenen voet optrekken, tot aan de knie van het andere been, en dan, schuins ter zijde af, het been door het wederuitstrekken der knie van zich slaan; zoo wisselt het eene been het andere af. De tweede manier is wel de eenvoudigste en gemakkelijkste. Hij die goed voorover kan zwemmen leert deze ook spoedig.

Geoefende watertreders kunnen het zoover brengen, dat zij niet verder dan even onder de armen zinken, zoodat zij beide handen vrij hebben, en een matigen last droog kunnen overbrengen, hetzij dat zij dien op het hoofd leggen, of met de handen dragen. Evenwel moet eene gunstige gesteldheid van het ligchaam hiertoe medewerken.

Om het te leeren, komt al weder de zwemgordel te pas; ook kan men, in eene schuif zittende, iemand een stok dwars over het water toereiken, waaraan hij zich vasthoudt. Om iets, bijvoorbeeld van den eenen oever naar den anderen over te dragen, is het best zulks te doen op het hoofd, en met de eene hand vast te houden, dan kan men de andere hand ook nog tot roeien en evenwigt houden, gebruiken.

4. HET DUKEN.

Door duiken verstaat men de kunst, om eenigen tijd zonder gevaar of belemmering onder water te vertoeven; voor den zwemmer is deze kunst onontbeerlijk. Valt of springt men in het water, zoo gaat men eerst te gronde. Is men alsdan volstrekt ongewoon eenige oogenblikken onder water te vertoeven, zoo verliest men al ligt zijne tegenwoordigheid

(1) Zie *Lehrbuch*, f. 90—93.

van geest, en loopt gevaar door het inslikken en inademen van water, het leven te verliezen. Ervaren zwemmers willen daarom ook, dat men met het leeren duiken eenen aanvang make.

Tot het duiken wordt geen andere kunst vereischt, dan die, om gedurende eenige oogenblikken den adem in te houden, zoodat er geen water in maag of longen doordringt. Hoe lang men dit kan uithouden laat zich niet bepalen; die het eene minuut uithoudt, heeft reeds een goed begin gemaakt. Om gedurende twee minuten te duiken moet men al eenigermate geoesend zijn; weinigen houden het drie minuten uit. Evenwel zegt men, dat er menschen gevonden worden, die vijf minuten en langer onder water kunnen blijven. Hij die zich gewend heeft om eenigen tijd onder water te vertoeven, kan het ook zoo verbrenen, dat hij deze en gene dingen aldaar kan verrigten, bij voorbeeld, zich omdraaijen, over het hoofd buitelen, iets van den grond oprapen, onder water voortzwemmen, enz.

De beste manier om te duiken is deze, dat men vooraf eenige malen sterk uit- en inademt, en eindelijk na eerst fiks te hebben ingeademd, zich onder water begeve, den adem zoo lang mogelijk inhoudt, en niet dan bij kleine gedeelten en groote tusschenpoozen wederom uitademt. Heeft men dit geheel gedaan, zoo is het tijd om weder boven te komen.

Het duiken zelf doet men hoofdzakelijk op tweederlei wijzen, vooreerst staande, door armen en handen, die bij het ligchaam neerhangen, met kracht uit te strekken en opwaarts te bewegen, zoodat de bovenste oppervlakte der hand bovenblijft. Dit doet het ligchaam met snelheid naar beneden zinken, vooral als men gelijktijdig de toonen benedenwaarts houdt. Ten anderen kan men ook, voorover zwemmende, den rug voorwaarts krommen, en alzoo het hoofd onderhalen.

Men roeit daarop met de handen even als anders, uitgezonderd dat men met de handpalmen niet naar beneden, maar naar boven sla; is men op die wijze geheel onder water en met het hoofd lager, zoo slaat men op de gewone manier de beenen uit, die zich alsdan van zelve door de ligging van het ligchaam naar boven bewegen, en alzoo het onderduiken en onder water zwemmen bevorderen.

Om weder naar boven te komen, rigt men het hoofd opwaarts, laat de beenen zakken en geeft zich, als men den grond bereiken kan, eenen fikschen stoot, waardoor men als van zelve weer boven komt; doch kan men den grond niet bereiken, of is hij modderig en week, zoo zwemme men, na het ligchaam opwaarts gerigt te hebben, op soortgelijke wijze als men voorover zwom.

Het is hier de plaats niet, om de hulpmiddelen, die het lang onder water blijven bevorderen, zoo als de duikelaarsklok, te behandelen; alleenlijk kunnen wij aanbevelen, om merkwaardige voorbeelden van duiken te lezen, het werk van SIGAUX DE LA FOND, *dictionnaire des merveilles de la nature*.

5. HET ZWEMMEN ONDER WATER.

Tot het duiken behoort onmiddellijk het zwemmen onder water; het eerste wil zonder het laatste weinig zeggen. Het duiken toch moet dienen, om onder een schip, onder het ijs, of zoo iets een eind wegs door te zwemmen, ook om eenen vijand te overvallen of te ontvlugten. Een geoesend zwemmer kan op die wijze gemakkelijk 20 à 30 tot 40 passen ver, onder het water door zwemmen.

De beweging die men daarbij te maken heeft, is nagenoeg gelijk aan die van het zwemmen voorover (1. a.); alleen moet men elke beweging vermijden, die het ligchaam op kan houden.

Men moet dus, of met de buitenste oppervlakte der hand, schuins naar boven en naar achteren uitslaan, of de handen zoo ver achterwaarts omdraaijen, dat de strek die men met de handpalmen maakt, schuins achterwaarts naar boven gaat. Wat de voeten betreft, bij het zwemmen voorover, buigt men de toonen sterk naar buiten en de beenen bij het uitslaan verre van een. Hier daarentegen houdt men de voeten bij elkander, slaat ze regt achter zich uit en werkt alleen met het platte of de zolen.

Het wenden, keeren en draaijen.

Voor iemand die goed zwemmen kan, zoo voorover als op den rug, en die daarbij kan water treden, is dit niet onmogelijk.

Men is los en vrij in zijne bewegingen en het water geeft van alle zijden mede.

Regt opstaande of watertredende, kan men zich links of regts wenden, alleen door het omzetten der schouders. Krachtiger evenwel doet men het, door, wanneer men bijv. regtsom wil, met den linker arm uit te slaan, en zoo omgekeerd men den regter, wanneer men linksom wil.

Men kan ook de armen naar beneden laten hangen, zoo de duimen van den linker arm de linker dij, en de kleine vingers van den regter arm de regter dij aanraken. Strijkt men alsnu de beide handen linksom, zoo wendt zich het ligchaam regts; wil men zich linksom wenden, zoo moet alles eene tegenovergestelde rigting aannemen. Wil men regt opstaande, even als een tol, in de rondte draaijen, zoo kan men dit nagenoeg met de beenen alleen verrigten: Terwijl men, namelijk, met het eene been, het linker, bijv. enkel naar beneden stampt, roeit of stampt men met het andere zijwaarts uit, zoodat men linksom bestendig in de rondte draait. Sneller en spoediger geschieden deze bewegingen, wanneer men gelijktijdig ook de handen gebruikt. Wil men eindelijk, voorover of op den rug zwemmende, zich omkeeren, zoo wordt er niets anders vereischt, dan dat men aan die zijde, naar welke men keeren wil, ophoude met uitslaan, terwijl men aan de andere zijde voortga, en op zekere hoogte gekomen, overgrijpe van de eene zijde naar de andere.

Die zijde met welke men ophoudt te roeien, zinkt als van zelve en geeft dus tot de wending en het overgrijpen de meest gepaste gelegenheid (1).

HET SPRINGEN IN HET WATER.

Het springen in het water kan dikwerf te pas komen, al is het maar alleen om het onaangename van het langzaam te water gaan, voor te komen. Men moet hierbij evenwel eenige voorzigtigheid in acht nemen eensdeels door dit niet te doen bij bruggen, of plaatsen waar men vermoeden kan dat palen of dergelijke onder het water verborgen liggen of ook daar de diepte niet groot genoeg is, waardoor men zich op den bodem zoude kunnen bezeeren; anderdeels door altijd in eene schuinsche rigting in het water te springen, want men weet, dat het water aan eene platte oppervlakte, die er vlak of geslagen wordt, eenen geweldigen wederstand biedt. Springt men met de voeten vooruit, zoo houde men deze gesloten, liefst in het enkelgewricht, kruislings over elkander, met de toonen vooruit en tegen elkander; voorts het ligchaam regtuit, doch een weinig achterwaarts gebogen, zoo glijdt men schuins en gemakkelijk in het water, zonder dat het eenen merklijken wederstand zal bieden. De armen houdt men alsdan digt aan het lijf gesloten, of wel kruislings op de borst, over elkander, of wel men bedekt met de eene hand de schaamdeelen, terwijl men met de andere neus en mond digt houdt.

Springt men daarentegen met het hoofd vooruit, zoo bedekt met het aangezicht met de beide handen, of houdt ze over het hoofd te zamen, zoodat zij eene spits uitmaken, geschikt om het water als het ware te snijden en te openen; men houde hierbij het ligchaam voorwaarts gekromd, zoodat noch borst, noch buik, vlak op het water vallen, maar schuins inglijden; eerst de handen, dan het hoofd, vervolgens de borst en zoo verder onder het water gekomen (want in beide gevallen zinkt men terstond tot op zekere diepte, geëvenredigd naar de soortelijke zwaarte van het ligchaam en de hoogte van den sprong), zoo wordt de kracht van den val met elk oogenblik gebroken. Dit gevoelende slaat men de handen en voeten al zwemmende uit, en men rijst als van zelf omhoog.

HET ZWEMMEN IN SNELSTROOMENDE WATEREN.

Daarbij kunnen de volgende gevallen plaats hebben:

(1) Overgenomen uit het *Lehrbuch*, fol. 43—48. Een uitvoeriger verslag van dit wenden en keeren, vindt men in de *Proeve eener berekeneerde zwemkunst*; profondervindelijk voorgedragen door C. F. SCHEER, te Amsterdam.

- 1°. Om stroomafwaarts te zwemmen.
- 2°. Stroomopwaarts te zwemmen.
- 3°. Dwars door den stroom heen te zwemmen.

Stroomafwaarts moeten de manschappen met de grootste vlakke van het ligchaam (den rug) naar den stroom gekeerd zijn, waardoor het ligchaam ligter door den stroom kan worden voortgedreven.

Stroomopwaarts wordt de kleinste oppervlakte van het ligchaam (de zijde) tegen den stroom gewend, en de manschappen moeten zich zoo veel mogelijk in de nabijheid van den oever houden, uit hoofde de kracht van het water aldaar minder sterk is dan in het midden van den stroom.

Om dwars door een stroomend water heen te zwemmen, moet men nagaan, of men overal aan den tegenovergestelden oever komen kan, zoo ja, dan zwemme men dwars daarover, zonder zich te bekommeren waar men aankomt.

Moet men op een bepaald punt, hetzij hooger of lager, dan het punt waar men afzweemt, aankomen, dan moet men zoodanige rigting nemen, dat men, in verband met den stroom naar de plaats heengevoerd wordt, waar men landen zal.

Alle zwembewegingen zijn dezelfde, als de vroeger opgegevene, alleen moeten zij krachtiger, stroomopwaarts, aangewend worden.

HET OVERTREKKEN VAN EENE GRACHT OF RIVIER.

Wil men eene gracht of rivier overtrekken, zoo moet men zorgen dat hierbij de grootste order heersche. Men verdeelt het aantal manschappen, zoodat zij bij het passeren elkander niet hinderlijk kunnen zijn; bij ieder gedeelte ten minste één onder-officier of korporaal, welke hen geleidt en in rij en gelederen doet blijven.

De onderwijzer laat de manschappen in één of twee gelederen aantreden, op eenen onderlingen afstand van vier of vijf passen, en kommandeert daarna: *Om de gracht (of rivier) te passeren, op een (of twee) gelederen te water, MARSCH!*

Op dit kommando gaan de manschappen, op de voorgeschrevene wijze te water, behouden vooral hunnen onderlingen afstand; het tweede gelid plaatst zich in de tusschenruimte van en zes passen achter het eerste gelid; de manschappen zwemmen alzoo in de grootste order over de rivier of gracht, en maken zich onmiddellijk meester van de hun aangewezen positie. Men late hen in het water rotten verdubbelen, uit de flank zwemmen, enz., en in het algemeen die bewegingen verrigten, welke van toepassing kunnen zijn.

HET REDDEN.

Een goed zwemmer vindt dikwijls gelegenheid om zijnen evenmensch uit doodsgevaar te redden. — Om daartoe in staat te zijn, zonder zelf in levensgevaar te geraken, moet hij zich oefenen om eenen verongelukten landwaarts te brengen, en eene zekere uitgestrektheid met hem voort te zwemmen. Daar nu de bewegingen van het redden, uit de vroeger aangehaalde bewegingen bij het zwemmen op den rug en het watertreden zamengesteld zijn, zoo is het noodzakelijk, dat de soldaat volkomen in deze, als ook in het snelzwemmen en duiken geoefend zij; hij moet in staat zijn den verongelukten onder de oppervlakte des waters te zoeken, er uit te halen en aan land te brengen.

De beweging van het redden bestaat uit de bewegingen bij het zwemmen op den rug en het watertreden tezamen, en wordt achterwaarts, met behulp van ééne hand en de beenen uitgeoefend. De houding van het ligchaam is hierbij eenigzins schuins en komt meer de houding van het watertreden, dan die van het zwemmen op den rug nabij. Er moet bijzonder op gelet worden dat de voeten afwisselend en niet gelijktijdig bewogen worden; den eenen arm legt men over de borst, terwijl de andere de zwembewegingen verrigt.

Bij deze oefening moet in acht genomen worden, dat de redder dengenen dien hij redden zal, niet van voren nadere, omdat hij in dat geval gevaar zoude loopen, door den drenkeling, in diens angst of bewusteloozen toestand; bij armen, beenen of andere deelen van het ligchaam gegrepen te worden, waardoor hij niet alleen verhinderd zoude zijn den verongelukten te helpen, maar zelf in levensgevaar zou

geraken, indien hij geene genoegzame kracht bezat, om zich uit des drenkelings handen los te wringen. De redder nadert derhalve den persoon die gered moet worden, van achteren, en wel zóó, dat hij hem onder de armen, om het lijf vatten kan; terwijl hij hem zóó in dien stand houdt, moet hij hem in zijne armen en tusschen zijne beenen laten rusten, waarbij hij hem, met behulp der boven beschrevene reddingsbewegingen, aan land brengt.

Deze oefening heeft in den aanvang plaats met eene van stroo gevulde pop, welke langzamerhand of trapswijze al zwaarder gemaakt wordt, door met steenen of andere daartoe geschikte voorwerpen op te vullen. Naderhand moet men de proef nemen om een der manschappen die zwemmen kan, te redden. Men beveelt alsdan aan dezen, om zich stil te houden, terwijl de redder zijne pogingen in het werk stelt. Tot zekerheid van deze oefeningen, geeft men, zoowel den redder als die welke gered moet worden, de zwemlijn om het lijf; men oefent zich eerst naakt, daarna met kleederen, en ten laatste zoodanig, dat degeen welke men redden wil, eenigen wederstand of verhuidering aan den dag legt.

HET ZWEMMEN MET WAPENEN, UITRUSTING EN BEPAKKING.

Zoodra de soldaat in alle voorschrevene wijzen goed geoefend is, moet hij gekleed die bewegingen trachten te verrigten en zijne wapenen met zich voeren, dewijl hij zonder deze niet bruikbaar is. Hiertoe moet men oude kleederen en wapenen gebruiken. De geweren worden met den geweerriem over den schouder gehangen, de kolven omhoog, de loop met stoppen gevuld, en de sloten voorzien van blaazen of andere doelmatige middelen, welke het indringen van het water beletten.

De patronen moeten op het hoofd, in den chakot of in eene blaas, aan de kolf van het geweer bevestigd, worden medegevoerd.

Met volle uitrusting en bepakkings moet de man niet in het water springen, maar er zich langzaam in laten afglijden.

Als tijd en omstandigheden zulks toelaten, worden de manschappen op de volgende wijze hierin geoefend:

Eerst met een zoogenaamd gymnastisch linnen pak, vervolgens met laken pantalon, hemd, onderbroek en schoenen, daarna met mouwvest, rok of jas en chakot. Wanneer men alzoo twee à drie honderd passen met zekerheid kan zwemmen, worden het zijgeweer en ledergoed, daarna het schietgeweer, en eindelijk ook de ransel medegevoerd; eene groote oefening en goede wil zijn hoofdvereischten.

GEBRUIK DER ZWEMBOOT.

Deze boot heeft eene lengte van zeventien, en eene breedte van zes rijnlandsche voeten, waarop geplaatst zijn vier bovenleggers of hefboomen met koperen katrollen, waarover de zwemlijnen met zwemgordels heenloopen, en dienen om de manschappen in het maken der zwemslagen te ondersteunen, en bij het onderwijs de noodige uitlegging te geven.

Deze bovenleggers zijn geplaatst op vijf stijlen, welke uit den bodem der schuit zes en een halven voet hoog zijn, en ondersteund worden door vier ijzeren karbeels met krammen. De onderwijzer moet met de meeste oplettendheid gadeslaan, welke hulpmiddelen den zwemmer moeten verleend worden, hetwelk, uit hoofde de vier zwemlijnen aan den middelstijl vereenigd en daar met vier haakjes bevestigd zijn, zeer gemakkelijk is. Zijn de zwemmers zoodanig bevestigd aan de zwemlijnen en gordels, dat iets minder dan de helft van het ligchaam ondersteund wordt, en dat de ring, waaraan de lijn bevestigd is, naar achteren zit, dan laat de onderwijzer de schuit in beweging brengen, door middel van het roeijen of frikken, daarbij in acht nemende dat *roeijer* of *frikker* met de zwemmers in dezelfde tijdmaat blijve, door één te kommanderen, als handen en voeten worden te zamen getrokken, en twee als deze weder worden uitgeslagen. Op deze wijze verkrijgt men eene ongelooflijke gelijkheid in het uitvoeren der zwembewegingen, geeft men den zwemmer gemak en vertrouwen, en wordt deze alzoo doende ongemerkt, door het laten schieten der lijnen, aan zich-zelf overgelaten.

Alle bewegingen welke men den zwemmer in het water wil leeren, moeten eerst in het droog toestel, daarna aan den zwemstok, vervol-

gens aan het toestel der schuit, en eindelijk vrij en ongehinderd volbragt worden. Veel oefening, stipte nakoming der gegevene instructie en goede wil, zijn waarborgen voor de toekomst.

REGLEMENT van Order voor de Militairen die onderrigt in de Zwemkunst zullen ontvangen.

1°). De uren dat de troepen in de zwemkunst zullen worden onderwezen, zullen door den Directeur der zwemschool worden geregeld, en zal zulks, zooveel doenlijk, in verband moeten worden beschouwd met de dienst en overige instructiën bij de korpsen.

De Directeur zal hieromtrent met de chefs der korpsen in overleg moeten treden.

2°). De onder-officieren en manschappen zullen op het daartoe bepaalde uur, in behoorlijke orde, derwaarts worden geleid, gekleed in vest met mouwen, linnen pantalon en politiemuts.

Er zal steeds een tamboer, hoornblazer of trompetter bij de detachementen moeten tegenwoordig zijn, om de vereischte seinen te kunnen geven.

3°). Op de plaats gekomen zijnde, zal men een kwartier wachten, eer de instructie een aanvang mag nemen.

4°). De Directeur regelt de instructie; een ieder is gehouden zich te gedragen naar hetgeen door de onderwijzers zal worden bevolen; de minste overtreding ten deze, zal na den afloop van het onderwijs ten strengste worden gestraft.

5°). Het onderwijs zal in klassen worden verdeeld; iedere klasse wordt eene plaats aangewezen, waar de oefeningen zullen plaats hebben; men zal zich onder geen voorwendsel hoegenaamd daarvan mogen verwijderen.

6°). De mingeoefende zwemmers zullen dagelijks de instructie moeten bijwonen.

7°). De onder-officieren en korporaals zullen afzonderlijk onderwijs ontvangen.

8°). Het is ten strengste verboden, om zich in of uit het water te begeven, zonder dat daartoe het vereischte sein zal gegeven zijn.

9°). De voorwerpen die ten gebruike aan de zwemmers worden gegeven, zullen in behoorlijke orde, na het eindigen der les, aan de onderwijzers ter hand worden gesteld. Hij, die iets breekt of vernielt, vergoedt de veroorzaakte schade.

10°). Van ieder korps zal een register worden aangehouden, waarin de vorderingen der manschappen zullen worden opgeteekend; na het eindigen van het zwemsaizoen, zal door den heer Directeur daarvan opgave aan de chefs der korpsen worden gedaan.

11°). De Directeur der zwemschool is verantwoordelijk voor de orde en de instructie. Bijaldien er onverhoopt eenige ongeregeldeheden mogten plaats grijpen, of dat een der onder-officieren of manschappen de gegevene bevelen niet mogt nakomen, zal deze aan de chefs der korpsen worden opgegeven, die, ten voorbeeld van anderen, ten strengste zullen straffen.

12°). Bijaldien de heeren officieren mogten verkiezen van de zwemschool gebruik te maken, op de uren dat de troep geen onderrigt bekommt, wordt dit aan hen vergund; zij zullen echter, voor het gebruik van handdoeken, enz., 10 cents per zwemles betalen.

REGLEMENT voor de Burger- en Militaire Zwemschool te 's Gravenhage.

ART. 1. De dagen en uren dat er onderwijs in de zwemkunst zal worden gegeven, zijn bepaald als volgt:

Maandag, Dingsdag, Donderdag en Vrijdag, des morgens van zes tot negen, en Woensdag en Zaterdag van vijf tot acht uren des avonds.

ART. 2. Zij, die gebruik verkiezen te maken van de zwemoefeningen, zullen gehouden zijn, zich op de in Art. 1 bepaalde uren aan het lokaal der zwemschool te bevinden. Zij, die mogten komen, nadat de les reeds eenen aanvang heeft genomen, zullen verplicht zijn te wachten tot dat de tweede les aanvang nemen zal.

ART. 3. Het onderwijs zal verdeeld zijn in lessen, welke voor min-gegeefenden niet langer dan een half uur mogen duren. Voor meergeoefenden zal de tijd dat zij in het water mogen blijven, door den Directeur worden bepaald.

ART. 4. De leerlingen zullen allen voorzien zijn van een linnen zwembroek; zonder deze wordt niemand in het water toegelaten.

ART. 5. De leerlingen zullen gehouden zijn, om alles wat hun door den Directeur en de onderwijzers wordt bevolen, na te komen, als zijnde deze voor de orde verantwoordelijk.

ART. 6. Bij het zwemmen zullen de leerlingen verplicht zijn, de plaatsen niet te overschrijden, welke hun door de onderwijzers worden aangewezen.

ART. 7. Het is ten strengste verboden om zich te water te begeven, zonder dat een der onderwijzers daarbij tegenwoordig zij.

ART. 8. De Directeur is belast met de leiding van het onderwijs; de leerlingen zullen zich in alles hieraan moeten onderwerpen.

ART. 9. De voorwerpen, welke de leerlingen bij het zwemmen ten gebruike worden gegeven, moeten, na het eindigen der les, aan de onderwijzers weder ter hand worden gesteld.

ART. 10. De onderwijzers zijn verantwoordelijk voor het bewaren der goede orde bij de instructie; zij zullen de leerlingen steeds met de meeste beleefdheid en inschikkelijkheid moeten behandelen.

ART. 11. De onderwijzers zullen geene giften of gaven gedurende het onderwijs mogen aannemen; wanneer onverhoopt mogt worden ontdekt, dat zij hierom vragen, zullen zij dadelijk worden verwijderd.

ART. 12. Er zal zich in het lokaal der zwemschool steeds een boek bevinden, waarin de klagen zullen worden opgeteekend. Zij die zich over het een of ander te bezwaren mogten hebben, zullen dit daarin moeten opteekenen. De Directeur is gehouden dadelijk deze klagen te onderzoeken, en, zoo mogelijk, de geopperde bezwaren uit den weg te ruimen. Bij het eindigen der oefeningen zal dit boek aan den heer Burgemeester worden ingezonden.

ART. 13. De leerlingen zullen voor het onderwijs, hetwelk aangenomen en eindigen zal, naar mate de weersgesteldheid het zal toelaten, betalen twaalf gulden, welke som, tegen kwitantie, bij het aanvang nemen der les, zal moeten worden afgedragen.

Ampliatie van Art. 13. De leerlingen welke hunne instructie aan de zwemschool alhier genoten hebben, zullen, wanneer zij genoegzaam onderwezen zijn, het volgende jaar voor eene contributie van zes gulden worden toegelaten.

CORRESPONDENTIE.

Het artikel over BAUCHER, en eenige kleinere toegezonden artikels, zullen in N°. 3 worden opgenomen.

BIJLAGE I.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR, 13de DEEL, N°. 1.

(Maand Julij 1844.)

NB. De Bijlage 12de Deel, N°. 12, is in deze begrepen.

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Bij het 2de reg. inf.: tot kap. van de 5de kl., de 1ste luit. N. de Leeuw van Coolwijk, van het reg. Tot adj. in de 5de dir. van fortificatiën: de 2de luit.-ing. H. L. de Wijs. Tot militie-commissaris in het 5de ressort van Noord-Holland: de luit.-kol. A. J. P. Storm de Grave, van het 2de reg. inf. Bij het 2de reg. inf.: tot luit.-kol., de maj. H. F. K. Duycker, van het 5de reg. inf. Bij het 1ste reg. inf.: tot kap. der 2de kl., de kap. der 5de kl. W. K. Mohr, van het 1ste reg. inf. Bij het 4de reg. inf.: tot kap. der 5de kl., de 1ste luit. W. Booms, van het 6de reg. inf. Bij het 1ste reg. inf.: tot 2den luit., de kadet bij de M. Akademie J. van Pabst. Bij het 6de reg. inf.: tot 2de luit., de kadets bij de M. Akademie J. E. Frantzen en K. J. N. Weyland. Bij het 7de reg. inf.: tot 2den luit., de kadet bij de M. Akademie L. C. de Fremery. Bij het 2de reg. inf.: tot 2den luit., de kadets bij de M. Akademie J. D. A. Barre en H. F. G. van de Polder. Bij het 4de reg. inf.: tot 2de luit., de kadet bij de M. Akademie J. C. B^{on} van Eck. Bij het 8ste reg. inf.: tot 2de luit., de kadets bij de M. Akademie R. F. Jehu en W. van Os. Bij het 1ste reg. art.: tot 2de luit., de kadets bij de M. Akademie F. J. C. Broers, M. J. van Nieuwkuyk en L. R. J. A. Roosmale Nepveu. Bij het 2de reg. art.: tot 2den luit., de kadet bij de M. Akademie C. H. F. Riesz. Bij het 5de reg. art.: tot 2den luit., de kadet bij de M. Akademie J. J. Bergansius. Bij het korps ing., min. en sapp.: tot 2de luit., de kadets bij de M. Akademie J. Valter, W. van Balveren en H. F. H. Rietveld. Bij het wapen der inf. in Oost-Indie: tot 2de luit., de kadets bij de M. Akademie A. de Veer de Rochemont en L. J. F. Krieger. Bij het wap. der kav. in Oost-Indie: de kadet bij de M. Akademie E. Heyning. Bij het wap. der art. in Oost-Indie: tot 2den luit., de kadet bij de M. Akademie A. Straatman. Bij het wap. der genie en sapp. in Oost-Indie: tot 2de luit., de kadets bij de M. Akademie L. H. Deeleman, W. F. Versteeg en S. E. W. Roorda van Eysinga. Bij het 1ste reg. lans.: tot kap.-kwartierm.: de mil. ond.-intendant der 2de kl. R. J. G. B^{on} van der Capellen. Tot offic^{er}. van gez. der 2de kl.: de offic^{er}. van gez. der 5de kl. F. C. Donders, G. L. H. Ellerman, J. H. C. Basting, R. van

Raalten, F. J. J. van Hoven, G. J. van Ommeren en J. A. Smith. Tot offic^{er}. van gez. der 5de kl.: de kweekelingen bij 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, J. F. C. L. Pilgrim, H. G. F. Peltzer, M. R. Timmerman, P. F. Meuleman, P. A. J. Manuel, P. J. Frank en C. A. A. Kieckens.

Verplaatsingen.

Bij het 5de reg. art.: de kap.-kwartierm. M. van Oorschot, van het 1ste reg. lans. Bij het 1ste reg. drag.: de 2de luit. Jonkh. S. E. P. A. van Harencarspel Eckhardt, van het wap. der kav. in Oost-Indie. Bij het wap. der kav. in Oost-Indie: de 2de luit. J. M. Noltenius van Elsbroek, van het 2de reg. lansiers.

Eervol ontslagen.

De surnumerair adjunct-paarden-arts D. C. van der Linden. De 2de luit. J. von Salis Jenins, van het 2de reg. inf. De 1ste luit.-ing. S. H. Mossel, uit de betr. van adj. in de 5de dir. van fortificatiën. De 2de luit. C. G. de Hartitzsch, van het reg. gren. en jag. De 2de luit. G. E. L. van Preuschen, van het 8ste reg. inf., ten einde definitief in Luxemburgsche dienst te kunnen overgaan. De offic. van gez. van de 5de kl. W. M. Smit.

Nonactiviteits-tractement verleend aan:

Den 1sten luit. zonder bezw. der schatkist F. A. E. von Leschen, van het 2de reg. inf. Den kap.-kwartierm. F. W. Helge, van het 5de reg. art.

Gepensionneerd.

De kap. A. W. Anten, van het 2de reg. inf. De luit.-kol. A. J. P. Storm de Grave, van het 2de reg. inf., onder toek. van den rang van kol., zonder bezw. der schatkist. De kap. W. Stevels, van het 4de reg. inf. De kap^{er}. op non-act. M. Schröder en J. Herr. De 1ste luit.-kwartierm. op non-act. W. H. Budde. De 1ste luit. op non-act. J. H. van der Heyden. De 1ste luit. administrateurs van kleeding op non-act. F. Jonkh. de Rivecourt en K. H. T. Eymael. De apotheker op non-act. D. Speeleveld. De maj. op non-act. J. S. Godfroi. De 2de luit. F. R. P. Mollinger, van het 1ste reg. drag. De offic. van gez. van de 2de kl. C. Honig. De 1ste luit. J. W. Schutter, van het 1ste reg. inf.

Overleden.

De 2de luit. R. J. J. de Favauge, van het 5de reg. drag.

